

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd**

Institut ekonomických studií

Bakalářská práce

2005

Markéta Brejníková

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd**

Institut ekonomických studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Neziskové organizace v ČR - způsoby jejich
financování**

**Vypracovala: Markéta Brejníková
Vedoucí: prof. RNDr. Jiří Hlaváček, CSc.
Akademický rok: 2004/2005**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 20.5.2005

.....

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala prof. RNDr. Jiřímu Hlaváčkovi, CSc., za poskytnuté rady, konzultace a odbornou pomoc při psaní této práce.

Obsah

SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A OBRÁZKŮ	3
ÚVOD	4
1 TEORETICKÉ VYMEZENÍ NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ.....	6
1.1 DEFINICE NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ	6
1.1.1 Sektorové vymezení.....	6
1.1.2 Strukturálně-operacionální definice.....	8
1.2 TYPOLOGIE NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ	10
1.2.1 Členění neziskových organizací podle charakteru poslání....	10
1.2.2 Členění neziskových organizací podle typu převládající činnosti.....	10
1.3 PŘÍČINY VZNIKU NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ	12
1.3.1 Teorie tržních selhání	13
1.3.1.1 Asymetrická informace	14
1.3.1.2 Veřejné statky	16
1.3.2 Teorie státních selhání.....	18
1.3.3 Teorie selhání neziskových organizací	19
2 NEZISKOVÝ SEKTOR V ČR.....	22
2.1 TYPOLOGIE NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ V ČR.....	22
2.2 VÝVOJ NEZISKOVÉHO SEKTORU V ČR.....	24
2.2.1 Etapy vývoje neziskového sektoru.....	24
2.2.2 Co způsobilo rychlý nárůst NO po roce 1989?.....	26
2.3.2 Nadační investiční fond	30
2.3 NEZISKOVÝ SEKTOR V HOSPODÁŘSTVÍ ČR.....	31
2.3.1 Podíl neziskového sektoru na HDP.....	31
2.3.2 Podíl neziskového sektoru na zaměstnanosti.....	33
2.3.3 Podíl neziskového sektoru na poskytování služeb	33
3 STRUKTURA PŘÍJMŮ NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ	35
3.1 DÁRCOVSTVÍ	39

3.1.1 Altruismus	39
3.1.2 Altruismus a dárcovství neziskovým organizacím.....	46
3.1.3 Organizované dárcovství	47
3.2 GRANTY ČESKÝCH NADACÍ.....	52
3.3 DAŇOVÁ ZVÝHODNĚNÍ	53
3.3.1 Daňové zvýhodnění vlastní činnosti	53
3.3.2 Daňové zvýhodnění dárců	54
3.3.3 Daňové asignace	55
3.4 SPONZORSTVÍ.....	58
3.5 VEŘEJNÉ ROZPOČTY	59
3.5 LOTERIE A SPOTŘEBITELSKÉ HRY	62
3.6 PROBLÉMY FINANCOVÁNÍ NEZISKOVÉHO SEKTORU	64
ZÁVĚR	68
POUŽITÁ LITERATURA.....	70

Seznam tabulek, grafů a obrázků

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Členění neziskových organizací.....	11
Tabulka č. 2: Oblasti působení neziskových organizací	12
Tabulka č. 3: Vývoj počtu neziskových organizací v ČR (1989 – 2005)	29
Tabulka č. 4: Podíl neziskového sektoru na HDP.....	32
Tabulka č. 5: Podíl neziskového sektoru na zaměstnanosti	33
Tabulka č. 7: Typy organizovaného dárcovství	48
Tabulka č. 8: Dotace z veřejných rozpočtů NO v roce 2003.....	60
Tabulka č. 9: Odvod na veřejně prospěšné účely ze sázkových her ...	63
Tabulka č. 10: Žebříček 10 nejzávažnějších problémů NO v ČR.....	64

Seznam grafů

Graf č. 1: Vývoj počtu občanských sdružení v ČR (1989 – 2005).....	26
Graf č. 2: Typy neziskových organizací v ČR v roce 2005.....	28
Graf č. 3: Struktura příjmů NO v České republice.....	37

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Trojúhelníkový model národního hospodářství.....	7
--	---

Úvod

Práce, která se vám právě dostává do rukou, se zabývá neziskovými organizacemi v České republice. Přestože tento typ organizací působí v západním světě již řadu let, u nás byl vývoj neziskového sektoru poněkud složitější. Ačkoliv byl vznik této oblasti na začátku minulého století slibně nastartován, možnost dalšího růstu byla znemožněna v době po sobě jdoucích totalitních režimů. Po dlouhé odmlce se však tomuto fenoménu dostává opět pozornosti jakožto důležitému prvku demokratické společnosti. Po 15 letech od pádu komunismu má neziskový sektor již „kus života“ za sebou, a může být tedy podroben detailnější analýze.

Na neziskové organizace lze nahlížet z různých úhlů pohledu, jelikož jsou v mnoha ohledech specifické a inovátorské. Rozhodla jsem se věnovat tuto práci problematice financování neziskových organizací, která je stěžejní pro jejich fungování. Z důvodu neexistence ziskové orientace se musí neziskové organizace spoléhat na jiné zdroje pro získávání prostředků, než je tomu u komerčních podnikatelských subjektů.

Cílem této práce je pokusit se zmonitorovat všechny existující zdroje příjmů neziskových organizací a poukázat na nové možnosti získávání finančních prostředků. Zároveň bych chtěla najít odpověď na otázku, zda ještě existuje ve společnosti potenciál pro další prostředky určené neziskovým organizacím. Ráda bych se věnovala také úloze státu, který hraje významnou roli ve financování neziskových organizací, a to jednak jako poskytovatel dotací, tak i tvůrce zákonů.

Celá práce je rozdělena do tří kapitol. První část se zabývá neziskovými organizacemi převážně z teoretického hlediska, charakterizuje základní pojmy a typy těchto organizací. Značný důraz je kladen na vysvětlení příčin vzniku neziskových organizací v tržní ekonomice. Druhá část přibližuje neziskový sektor v České republice. Stručně je nastíněn vývoj tohoto sektoru po roce 1989 a jeho současné postavení v ekonomice. Třetí kapitola pojednává o

způsobech financování neziskových organizací v České republice. Tyto organizace získávají prostředky z mnoha různých zdrojů, přičemž mezi nejvýznamnější přispěvatele patří zejména stát, firmy a jednotlivci. Velký důraz je tedy kladen na analýzu motivů firemního a individuálního dárcovství a také na státní podporu neziskového sektoru.

V dnešní době existuje již řada kvalitní literatury zabývající se touto oblastí. Problematika neziskového sektoru přesahuje oblast ekonomie, a může být proto zkoumána i z hlediska sociologického či psychologického. Jedním z autorů, kteří se zabývají neziskovými organizacemi, je i sociolog Pavol Frič, který provedl několik sociologických výzkumů na toto téma. Těchto šetření, které byly provedeny mezi lety 1998 a 2000, se zúčastnilo přes 1000 neziskových organizací. Závěry učiněné Pavolem Fričem jsem si dovolila zobecnit na celý neziskový sektor a považuji je za platné i v současnosti.

Dalším významným autorem, který se zabývá neziskovým sektorem tentokrát již v celosvětovém měřítku, je americký sociolog Lester M. Salomon z Johns Hopkins University v USA. Velice populární je jeho studie „The emerging sector“ analyzující neziskový sektor ve 22 zemích světa včetně České republiky.

Významný zdroj informací představuje také Rada vlády pro nestátní neziskové organizace nebo Informační a servisní centrum pro neziskové organizace (ICN), odkud jsem čerpala většinu statistických údajů použitých v této práci.

1 Teoretické vymezení neziskových organizací

1.1 Definice neziskových organizací

Vymezení pojmu nezisková organizace skýtá řadu úskalí a nutno říci, že ani teoretikové v této oblasti nedocházejí ke shodě. Terminologie v dané oblasti není dosud ustálená, což způsobuje mnohé problémy. Existuje řada definic organizací neziskového typu. Často se setkáváme s tzv. sektorovým vymezením, které nám podává obraz o celku, což znamená, že každá organizace, každá ekonomická jednotka musí patřit do určitého sektoru. Velmi rozšířená je strukturálně-operacionální definice amerického sociologa Salomona¹.

1.1.1 Sektorové vymezení

Sektorových vymezení se v teorii vyskytuje celá řada. Podle několika kritérií lze dělit národní hospodářství do tří nebo čtyř sektorů. Často se můžeme setkat s poměrně propracovaným sektorovým vymezením, které popsal švédský ekonom Pestoff². Ten rozděluje národní hospodářství na čtyři sektory, a to na základě tří kritérií:³

- podle kritéria financování provozu a rozvoje na sektor ziskový a neziskový,
- podle kritéria vlastnictví na sektor soukromý a veřejný,
- podle míry formalizace na sektor formální a neformální.

---

¹ např. Salamon (1998)

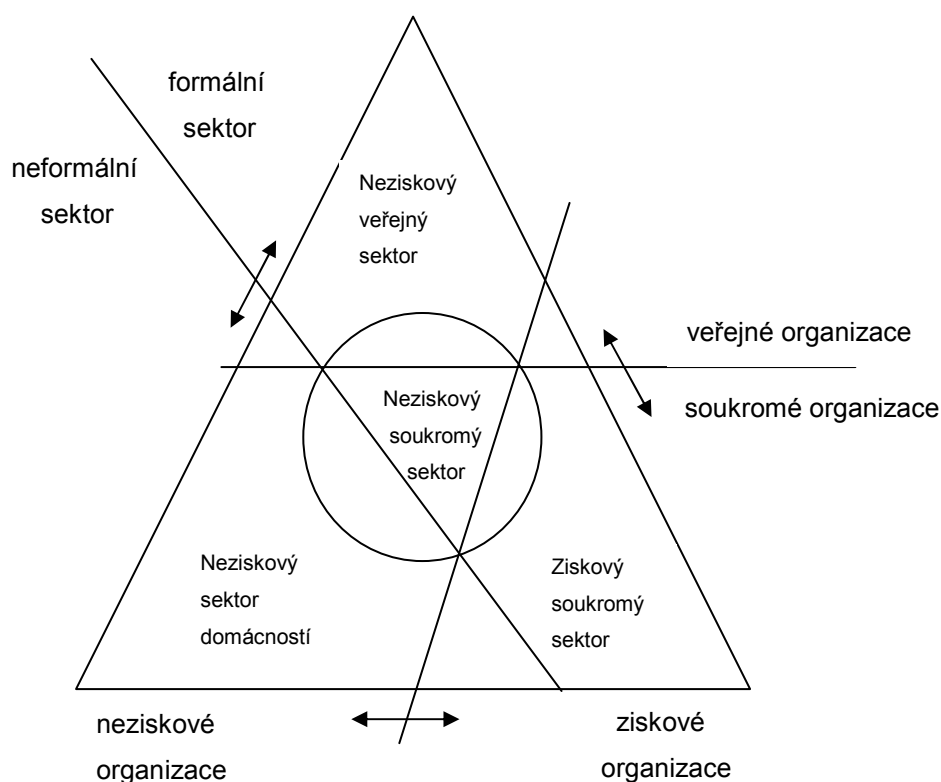
² Tomáš Rosenmayer (podkladová studie)

³ Někteří autoři odmítají sektorové dělení ekonomiky, jelikož toto rozdělení považují za ploché a zavádějící. Např. Jiří Bárta (podkladová studie) argumentuje tím, že sektorové názvosloví rozděluje národní hospodářství z čistě ekonomického úhlu pohledu a zanedbává další podstatné projevy neziskových organizací. Je proto velmi těžké poměřovat jednotlivé sektory mezi sebou.

Na základě těchto kritérií vytvořil Pestoff trojúhelníkový model (viz obrázek č. 1) národního hospodářství, rozděleného na čtyři sektory:

- I. ziskový soukromý sektor,
- II. neziskový soukromý sektor,
- III. neziskový veřejný sektor,
- IV. neziskový sektor domácností.

Obrázek č. 1: Trojúhelníkový model národního hospodářství

Zdroj: Tomáš Rosenmayer (podkladová studie)

Mezi jednotlivými sektory existují tzv. smíšené a hraniční organizace, ve kterých se činnosti a poslání jednotlivých organizací působících ve vymezených sektorech překrývají.

Do neziskového sektoru řadíme všechny organizace, které nepatří do ziskového sektoru. Podle Pestoffova vymezení sem tedy spadají jak

organizace veřejného neziskového sektoru, tak organizace soukromého neziskového sektoru.

Neziskový sektor bývá někdy označován i termínem třetí sektor, který vychází z třísektorového dělení národního hospodářství a zdůrazňuje, že jde o nevyplněný prostor mezi trhem a státem. V Pestoffově modelu byl však využit čtyřsektorový model, který je přesnější, jelikož zahrnuje i sektor domácností.⁴ Dále se můžeme setkat také s termíny dobrovolnický nebo nezávislý sektor. Poslední dobou se stále častěji objevuje pojem občanský sektor, který zdůrazňuje propojenost neziskových organizací s občanskou společností.

1.1.2 Strukturálně-operacionální definice

Sektorová definice popisuje velmi široké vymezení neziskového sektoru, v této práci se však chci zaměřit zejména na soukromý neziskový sektor. V další části textu budu tedy za neziskové organizace pokládat pouze ty, které jsou soukromé⁵. Stejně chápe neziskové organizace i Lester M. Salamon⁶, který spolu s Helmutem K. Anheirem vytvořil asi nejrozšířenější definici neziskové organizace.

Neziskový sektor se podle této definice skládá z organizací, které jsou charakterizovány pěti společnými rysy:

1. Jsou do určité míry institucionalizovány (čistě neformální, dočasná ad hoc shromáždění osob nejsou podle této definice považována za součást neziskového sektoru).
2. Mají soukromou povahu (neziskové organizace nejsou součástí státní správy, ani nejsou řízeny orgány, ve kterých převládají státní úředníci).

---

⁴ V některých koncepcích je čtvrtým sektorem nazývána tzv. šedá ekonomika.

⁵ Pojmem nezisková organizace budu dále označovat pouze nestátní neziskové organizace.

⁶ Frič, Goulli (2001)

3. Nerozdělují zisk mezi vlastníky (zisk není rozdělován mezi vlastníky organizace).
4. Jsou samosprávné, autonomní (jsou schopné řídit svou vlastní činnost).
5. Jsou dobrovolné (zahrnují prvek dobrovolné činnosti, ať již formou účasti na konkrétních aktivitách, nebo ve vedení organizace).

1.2 Typologie neziskových organizací

1.2.1 Členění neziskových organizací podle charakteru poslání

Neziskové organizace (dále jen NO) nejsou založeny za účelem dosahování zisku. Neznamena to však, že by tvorba zisku byla právně zakázána. NO mohou v určitém období dosáhnout zisku, ale ten musí být opětovně použit k dosažení cílů daných posláním organizace. Jaké jsou tedy důvody založení NO, pakliže jimi není zisk? V podstatě mohou být dva a podle nich dělíme neziskové organizace na následující typy.

- Veřejně prospěšné organizace - jsou založeny za účelem dobročinné nebo charitativní činnosti. Jejich hlavní cíl je poskytování veřejně prospěšných služeb a služba obecným zájmům (například charita, ekologie, zdravotnictví, vzdělávání...). Jsou otevřeny široké veřejnosti, tj. všem, kteří tuto službu potřebují.
- Vzájemně prospěšné organizace - důvodem jejich založení je snaha vzájemné podpory skupin občanů se společným zájmem. Pokud tyto organizace slouží veřejnému prospěchu, není to jejich hlavní cíl. (Jde například o realizaci aktivit v kultuře, tělesné kultuře, konfesních a profesních zájmech apod.)

1.2.2 Členění neziskových organizací podle typu převládající činnosti

Podle převládající činnosti můžeme vymezit neziskové organizace:

- Servisní (operační) – soustřeďují svoji pozornost především na poskytování služeb různého druhu. Často jde o takové služby,

které nemohou svou podstatou přinášet zisk (např. služby pro seniory, handicapované jedince, marginální skupiny atd.).

- Advokační (obhajovací) – zaměřují se především na obhajobu práv a zájmů různých skupin lidí (nebo zájmů veřejných), snaží se upozorňovat na problematické otázky a na podporu svých požadavků často mobilizují i širokou veřejnost.

Z hlediska sledovaného zájmu a obecného zaměření NO lze tedy neziskový sektor rozčlenit na čtyři okruhy.

Tabulka č. 1: Členění neziskových organizací

Zaměření činnosti	Druh sledovaného zájmu	
	Veřejný	Kolektivní - vzájemný
Servisní	Servisní veřejně prospěšné NO	Servisní vzájemně prospěšné NO
Advokační	Advokační veřejně prospěšné NO	Advokační vzájemně prospěšné NO

Zdroj: Frič, Goulli (2001)

Mezi servisní veřejně prospěšné organizace řadíme např. organizace působící v oblasti zdravotnictví, sociální péče nebo školství. Servisní vzájemně prospěšné organizace tvoří především sportovní kluby. NO advokačního vzájemně prospěšného typu jsou zastoupeny zejména v oblasti ekologie a lidských práv. Do poslední kategorie advokačně vzájemně prospěšných organizací řadíme například odbory a profesní komory.⁷

Oblasti působení neziskových organizací jsou však velice rozmanité. Podle Fričova výzkumu z roku 1998⁸, jehož se zúčastnilo přes 1000

⁷ Frič, Goulli (2001)

⁸ Frič (1998)

neziskových organizací, můžeme rozlišit 12 oblastí, ve kterých provádí NO své aktivity a služby (viz tabulka č. 2).

Tabulka č. 2: Oblasti působení neziskových organizací

Oblasti působení neziskových organizací		
1	Kultura a umění	33.6 %
2	Rekreace, sport a tělovýchova	34.9 %
3	Vzdělání a výzkum	37.7 %
4	Zdraví	21.6 %
5	Sociální služby	30.6 %
6	Ekologie (životní prostředí)	19.8 %
7	Komunitní rozvoj a bytové hospodářství	12.2 %
8	Občanskoprávní a poradenská osvěta, ochrana práv	15.9 %
9	Dobročinnost (charita)	13.7 %
10	Mezinárodní aktivity	22.5 %
11	Odbory, profesní spolky a podnikatelská sdružení	3.8 %
12	Náboženství, církve	8.1 %
13	Jiné	10.0 %

Zdroj: Frič (1998)

1.3 Příčiny vzniku neziskových organizací

Kde hledat vysvětlení růstu neziskového sektoru? Určitou příčinu rozvoje nonprofitního sektoru ve světě je možné hledat i v historickém vývoji některých zemí. Neziskové organizace se vytvářely nejdříve v místech, kde lidské společnosti existovaly a působily bez vzniku státní moci. Obyvatelé si museli vytvářet dobrovolné instituce, aby mohli řešit a zvládat konkrétní sociální situace a sociální funkce dané komunity.

Kromě historických příčin a faktorů se existence třetího sektoru vysvětluje na teoretických základech. Základní vysvětlení nám poskytuje teorie tržních selhání, která vidí příčinu vzniku NO v selhání trhu při asymetrické informaci nebo při poskytování veřejných statků. Další teorie vysvětluje vznik neziskových organizací na základě jejich schopnosti kompenzovat státní selhání. Poslední teorie, která je zmiňovaná v této práci, pochází od Lestera Salomona (2000) a studuje tuto problematiku z opačné strany zkoumáním selhání neziskových organizací.

1.3.1 Teorie tržních selhání

Základním argumentem pro objektivní existenci neziskového sektoru ve smíšené tržní ekonomice je omezená působnost tržních sil, která má za následek tzv. tržní selhání. Tržní selhání přitom nechápeme jako úplné selhání, ale jako trh, který nefunguje optimálně. V našem kontextu nás nebudou zajímat všechny případy tržních selhání, ale pouze ty, které mohou napomoci existenci neziskových organizací. Těmi jsou:

- asymetrické informace,
- veřejné statky.

1.3.1.1 Asymetrická informace

Informace je asymetricky rozdělena, pokud na jedné straně trhu – buď na straně prodávajících, nebo kupujících – existuje „úplnější“ informace. Jedna strana trhu je tedy znevýhodněna. Situace, kdy je informována lépe strana prodávající než kupující, nastává zpravidla na trzích statků nebo na trhu práce, opačná situace je typická pro trhy pojištění či úvěru.⁹

Existence asymetrické informace vyvolává dva dílčí problémy, nazývané morální hazard a nepříznivý výběr.

- **Morální hazard**

Morální hazard je definován jako činnost jednoho ekonomického subjektu (informovaného), který při maximalizaci svého užitku snižuje užitek ostatních (neinformovaných) účastníků tržní transakce.¹⁰

Příkladem morálního hazardu je pojištění majetku, avšak zdaleka nejčastějším případem jsou situace, kdy vzniká mezi ekonomickými subjekty vztah nájemce a zmocněnce („Principal“ – „Agent“).¹¹ Takový vztah vzniká vždy, když si někdo najímá někoho jiného pro splnění úkolu, který ovlivňuje jeho užitek. „Principal“ je přitom aktérem, který sice „Agentu“ pověří určitým úkolem, ale má jen malé množství informací. Nachází se tedy v porovnání s „Agentem“ v méně výhodné situaci. Jestliže zájmy „Agentu“ leží v protipólu zájmů „Principala“, může „Agent“ tuto přednost využít ve svůj prospěch.

---

⁹ Soukupová (2003)

¹⁰ tamtéž

¹¹ Dalším příkladem morálního hazardu je např. riskování na úkor státu nebo jiného ručitele, kdy rozhodovatel volí riskantní strategii s tím, že případná ztráta mu bude uhrazena, kdežto případný zisk si ponechá.

- **Nepříznivý výběr**

Nepříznivý výběr je proces, který vede k tomu, že méně seriózní subjekty trhu se zúčastní dobrovolné směny spíše než ostatní, kteří mají tendenci trh opouštět. Klasickým příkladem, kterým se vysvětluje podstata „nepříznivého výběru“, je vývoj na trhu ojetých automobilů¹².

Morální hazard vypovídá o situacích, kdy je jedna strana znevýhodněna tím, že nemůže sledovat jednání druhé strany. V těchto případech hovoříme o problému skrytého chování. Skryté chování tedy vzniká při činnostech, které nemohou být přesně a bez výrazných dodatečných nákladů pozorované jinými subjekty.

Nepříznivý (adverzní) výběr odpovídá situacím, kdy jedna strana trhu nemůže sledovat kvalitu statků či služeb na druhé straně trhu. Proto ho někdy označujeme jako problém skrytých informací. Skryté informace charakterizují případy, v nichž jedna strana trhu má více odborných znalostí než druhá.

Jsou-li na trhu informace rozmístěny zcela symetricky, je zisková organizace vyhovujícím subjektem, a není proto nutné hledat jinou institucionální alternativu. Oproti tomu v případě asymetrického rozdělení informací není otázka optimální organizační formy tak jednoznačná. Budou-li produkovány takové statky, jejichž vlastnosti nebude možno buď prověřit (nebo bude možno prověřit jen s vysokými náklady kontroly), budou mít manažeři motiv využít svůj informační

---

¹²Na trhu ojetých automobilů jsou prodejci lépe informováni o stavu nabízených vozidel než kupující. Zákazníci si jsou vědomi rizika, že zakoupí nekvalitní výrobek, a budou proto ochotni zaplatit pouze průměrnou kvalitu. Některá vozidla tak budou podceňena, jiná naopak přeceněna. Důsledkem této situace bude tendence spolehlivých a kvalitních prodejců opouštět trh. Průměrná kvalita aut na trhu poklesne a tím se sníží i částka, kterou budou ochotni kupující zaplatit. To povede k dalšímu vytlačení kvalitnějších aut z trhu, dalšímu poklesu průměrné kvality a následnému poklesu cen atd. Trh se bude omezovat na produkty stále horší kvality. [Soukupová (2003)]

předstih v neprospěch spotřebitelů. Dodatečně získané prostředky pak rozdělí mezi sebe. Tak mohou např. zhoršit kvalitu svých statků a pobrat dodatečné zisky, aniž by se museli obávat, že spotřebitelé hned odhalí zhoršení kvality, a poté přejdou ke konkurenci.¹³ Proto kupující často hledá různá alternativní řešení, aby se ujistil, že nabízená služba je skutečně dostatečná a kvalitní.

Právě neziskové organizace z mnoha důvodů takovouto alternativu nabízejí. Neziskové organizace nemohou vytvořený zisk libovolně rozdělovat mezi vlastníky, a proto nejsou na jeho vytváření zpravidla příliš zainteresovány a orientují se především na kvalitu nabízené služby. Neziskové organizace jsou v tomto směru někdy pokládány za důvěryhodnější a pro uspokojování některých potřeb vhodnější.

Princip neziskovosti však neimplikuje efektivní chování manažerů těchto organizací. Přestože jsou ve většině případů odměňováni pevně stanoveným příjmem¹⁴ (nezávislým na zisku), neznamená to, že neexistují jiné výsady či výhody, které si mohou díky asymetrické informovanosti dopřát. Další možné zneužití asymetrické informace je například zkreslování výsledku managementem, jehož hlavním kritériem je maximum času udržení se ve funkci. Nezisková forma organizace tedy dokáže zabránit zneužívání určitého typu asymetrické informace, ale jiné typy se mohou objevovat i v těchto organizacích.

1.3.1.2 Veřejné statky

Veřejné statky jsou statky nebo služby, pro které jsou typické dvě vlastnosti: nerivalitní spotřeba a nevylučitelnost.¹⁵

---

¹³ Schaad (1998)

¹⁴ Pevné odměňování managementu může být také důvodem jeho neefektivního chování, jelikož nejsou motivováni podílem na zisku.

¹⁵ Soukupová (2003)

- Nerivalitní spotřeba je dána tím, že ať tento statek spotřebovává kdokoli, nemá jeho spotřeba žádný vliv na to, jaké množství tohoto statku mohou spotřebovávat ostatní.
- Nevylučitelnost vyjadřuje skutečnost, že buď není vůbec možné, nebo je velmi nákladné vyloučit ze spotřeby neplaticí konzumenty.

Typickými veřejnými statky jsou např. národní obrana, policie, síť dálnic, ale také povinné očkování a další.

Nerivalita a nevylučitelnost vede k tendenci jednotlivců zaujmout pozici „černého pasažéra“, tedy vyhnout se případnému placení za spotřebu takového statku v naději, že náklady spojené s jeho poskytováním uhradí někdo jiný a v jistotě, že není možné být ze spotřeby tohoto statku vyloučen.¹⁶ Důsledkem tohoto jevu je skutečnost, že při produkci veřejného zboží samotným trhem existuje vážné nebezpečí nedostatku těchto statků a projeví se určitý převis poptávky po veřejných statcích.

Vlády řeší problém „černých pasažérů“ zpravidla tím způsobem, že zavádí příslušné daně. Ty pak slouží jako donucovací prostředek lidí a používají se také k placení za veřejné zboží, o kterém se kolektivně rozhodlo, že se vyprodukuje. Aby vláda mohla poskytovat vhodný sortiment veřejných statků, je nezbytné, aby byla většina obyvatelstva přesvědčena o jejich potřebnosti.

Podle ekonoma Burtona Weisbroda¹⁷ může demokratická vláda uspokojivě plnit roli dodavatele veřejných statků jedině tehdy, když bude produkce daného veřejného statku podporována většinou veřejnosti (voličů). Tam, kde existují významné rozdíly v názorech na to, které veřejné statky má stát zabezpečovat a které ne, bude také pro vládu velmi obtížné získat většinovou podporu pro svou veřejnou politiku. Je zřejmé, že k tomuto „selhání trhu“ bude častěji docházet

---

¹⁶ Soukupová (2003)

¹⁷ Frič, Goulli (2001)

v heterogenních společnostech složených z mnoha různých sociálních, náboženských, etnických a jiných skupin, než ve společnostech více homogenních. V této situaci podle Weisbroda lidé začnou vytvářet NO, aby si zabezpečili služby a zboží, které jim není schopen poskytnout ani trh ani stát. Jednou z příčin vzniku neziskových organizací je tedy společenská heterogenita.

1.3.2 Teorie státních selhání

Dosud jsme sledovali vznik neziskových organizací z důvodu tržních selhání. Je však třeba si uvědomit, že ani rozhodování státních orgánů není bezchybné. Vládní selhání existují stejně jako selhání tržní. Samuelson (1995) definuje vládní (resp. státní) selhání jako situace, kdy akce vlády nedokáže zvýšit ekonomickou efektivnost nebo kdy vláda přerozděluje důchody nesprávným lidem.

Selhávání státu má své příčiny ve dvou oblastech. První oblastí je nedokonalé rozhodování státních orgánů. Důvodem chybných rozhodnutí státních úředníků jsou obvykle časová zpoždění. Tato zpoždění vznikají v důsledku opožděné reakce státního aparátu na konkrétní situaci. Státní orgány potřebují nějakou dobu k zpracování a vyhodnocování údajů, poměrně zdlouhavý je i vlastní rozhodovací proces a konkrétní efekty přijatého opatření se v hospodářství projeví většinou až s určitým zpožděním.

Jiným důvodem pro nekvalitní rozhodování státního aparátu je také krátkodobý horizont volebního období. Tendence mít na zřeteli pouze příští volby může vést k zavádění a podporování programů s krátkými dobami návratnosti a k vyhýbání se projektům s okamžitými náklady a rozptýlenými budoucími přínosy.¹⁸

Druhou oblastí příčin státních selhání jsou lobbyistické tlaky. Dosud jsme předpokládali, že státní orgány usilují o optimální rozhodnutí. Státní aparát však může podléhat lobbyistickým tlakům a rozhodovat

---

¹⁸ Samuelson (1995)

v zájmu určitých nátlakových skupin. Jeho rozhodnutí tak nemusí být z hlediska celé společnosti efektivní.¹⁹

Neziskové organizace mohou některá státní selhání kompenzovat. Orgány a organizace vlády mají silnou tendenci k byrokratizaci, jsou velmi rozsáhlé, a proto jsou jejich rozhodovací procesy zdlouhavé a vedou k výše zmíněným časovým zpožděním. Neziskové organizace dokáží reagovat na nově vznikající problémy pružněji a jsou více inovátorské než vládní organizace.

NO také vytvářejí prostředí odpovědnosti a snižují tzv. étos závislosti, který se projevuje ve formě výlučného se spoléhání na vládu jako na mechanismus, který je schopen vyřešit všechny vznikající problémy. Možnost řešit tyto problémy mají jak neziskové, tak i komerční organizace. V případě, kdy jsou komerční organizace slabé, nebo kde existují veřejné statky či asymetrické informace, vzniká volný prostor pro organizace neziskového sektoru.²⁰

1.3.3 Teorie selhání²¹ neziskových organizací

Většina teorií organizace vysvětluje příčinu vzniku neziskových organizací jako důsledek tržních nebo vládních selhání. Neziskový sektor je tedy považován za sektor druhořadý, vyplňující prázdný prostor mezi trhem a státem. Teorie selhávání neziskových organizací nahlíží na danou problematiku naprosto opačně. Vládu považuje za instituci, která vzniká v důsledku selhání, resp. nedostatků neziskového sektoru. Vláda se angažuje pouze v případě, kdy se neziskový sektor ukáže jako nedostatečný a neefektivní. Salomon (2000) rozlišuje 4 nejdůležitější selhání neziskového sektoru.

---

¹⁹ Soukupová (2003), k dalším příkladům státního selhání viz např. Samuelson (1995).

²⁰ Duben (1996)

²¹ V tomto případě se slovem selhání rozumí neschopnost cokoliv efektivně realizovat, kdežto dosud jsem tento termín používala ve smyslu zneužití možnosti k nespravedlivému prospěchu.

- „Filantropická nedostatečnost“²² - neziskové organizace nejsou schopné vytvářet dostatečné finanční zdroje pro pokrytí veškeré sociální problematiky v moderní společnosti. Jedná se vlastně o problém „černého pasažera“. Jestliže žijeme ve společnosti, kde je o ty, kteří jsou v nouzi postaráno, ať finančně přispíváme či nikoliv, je zde velký stimul nechat břemeno nákladů na ostatních. Zdroje pro sociálně slabé tedy budou nižší, než společnost potřebuje. Pouze pokud by byly příspěvky povinné v podobě daní, byly by finanční prostředky pro sociální péči optimální.

Nedostatečná pomoc od soukromých osob pramení kromě problému černého pasažera také z pohybů ekonomického bohatství. Při ekonomických fluktuacích se mění životní úroveň obyvatel. Benevolentní občané jsou méně ochotni přispívat, pokud je ekonomika v recesi, ačkoliv tehdy je potřeba pomoci daleko větší.

- „Filantropický partikularismus“ - neziskové organizace se zaměřují pouze na určité skupiny populace. Může se ale stát, že některé menšiny nebudou mezi NO dostatečně reprezentovány nebo se jim bude dostávat menší finanční a organizační podpory. Jedná se o případ, kdy NO či finanční přispěvatelé diskriminují určitou část obyvatel.

- „Filantropický paternalismus“ - pokud je soukromé dárcovství hlavním příjmem neziskového sektoru, mohou je nejvýznamnější přispěvatelé ovládat a kontrolovat. Povaha neziskového sektoru není pak utvářena podle preferencí celé společnosti, ale jen jejích bohatých členů. Jako důsledek jsou některé oblasti, které jsou preferovány bohatými, upřednostňovány před jinými.

- „Filantropický amatérismus“ - souvisí s laickým přístupem k sociálním problémům. Dříve byly problémy chudoby považovány za morální úpadek chudých a péči o ně se zabývali jedinci se silným morálním či náboženským cítěním, ovšem bez zdravotního či psychologického vzdělání. Postupem času s rozvojem psychologie a

---

²² Rozuměj nedostatečnost zdrojů na řešení sociálních problémů.

sociologie se tento problém stává méně závažným, jelikož vznikají speciální instituce zabývající se vzděláváním sociálních pracovníků.

2 Neziskový sektor v ČR

2.1 Typologie neziskových organizací v ČR

(členění podle právní normy)

Toto členění vychází z důrazu kladeného v praxi na institucionální formu neziskových organizací, která je vymezena danou legislativou. Český právní řád pojem nezisková organizace nedefinuje. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu, zavádí termín poplatník, který není založen nebo zřízen za účelem podnikání. Zákon sem řadí následující typy organizací²³:

- zájmová sdružení právnických osob, pokud tato sdružení mají právní subjektivitu,
- občanská sdružení včetně odborových organizací,
- politické strany a politická hnutí,
- registrované církve a náboženské společnosti,
- nadace a nadační fondy,
- obecně prospěšné společnosti,
- veřejné vysoké školy,
- školské právnické osoby podle zvláštního předpisu,
- obce,
- organizační složky státu,
- kraje,
- příspěvkové organizace,
- státní fondy,
- subjekty, o nichž tak stanoví zvláštní zákon.

V dalším textu budu používat užší pojetí tohoto sektoru (dle definice Salomona, viz kapitola 1.1.2). Pakliže vyřadíme všechny vládní neziskové organizace, které zabezpečují převážně realizaci výkonu

---

²³ Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

veřejné správy, budeme do neziskového sektoru řadit následující právní typy organizací:

- občanská sdružení,
- obecně prospěšné společnosti,
- účelová zařízení církví,
- nadace,
- nadační fondy.

Je třeba konstatovat, že v ČR, podobně jako ve většině zemí, nemáme žádný samostatný zákon, který by upravoval všechny typy neziskových organizací. Názory, že by bylo účelné přijmout jediný tzv. střešní zákon, se opakovaně objevují jak u nás, tak v zahraničí. Přesto právní úprava jednotlivých neziskových organizací zůstává relativně roztržštěná.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, definuje postavení neziskových organizací jako právnických osob, ale úprava konkrétních typů NO je obsažena v samostatných zákonech, které byly přijaty nebo podstatně novelizovány v letech 1990 – 1992. Některé zákony však vznikly poměrně pozdě. Zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, vznikl v roce 1995 a až o dva roky později byl přijat zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech. Existuje i řada dalších právních úprav, kterými se řídí některé oblasti mající těsný vztah k neziskovým organizacím. Jsou to např. zákony o dobrovolnické službě, o veřejných sbírkách nebo zákon o loteriích a jiných podobných hrách.

2.2 Vývoj neziskového sektoru v ČR

2.2.1 Etapy vývoje neziskového sektoru²⁴

Neziskový sektor má v českých zemích bohatou tradici. Nadace a spolky měly vždy významný podíl na národní, kulturní a politické emancipaci. Tradice byla zpřetrhána v době po sobě jdoucích totalitních režimů – fašistického a komunistického, kdy byla svobodná iniciativa občanů nežádoucí. Za socialismu nezisková autonomní sféra prakticky neexistovala. Činnost všech nezávislých organizací byla buď přerušena, popř. cílevědomě a systematicky omezována, nebo zcela podřízena příslušným státním orgánům. Rok 1989 přinesl v této oblasti zásadní změnu. Začaly vznikat tisíce NO a neziskový sektor od té doby prošel řadou změn. V uplynulých 15 letech lze vysledovat čtyři etapy ve vývoji neziskového sektoru.

- 1990 – 1992

Naděje a idealismus doby se odrazily v prvních právních úpravách neziskového sektoru (zákon o sdružování a právní úprava nadací) a v založení Nadačního investičního fondu (NIF). Liberální politika státu v té době vytvořila podmínky k bouřlivému rozvoji neziskového sektoru. Paradoxně však pád komunismu na jedné straně sice otevřel nebývalé možnosti rozvoje neziskového sektoru, ale způsobil taktéž i masivní odliv aktivistů z neziskových organizací do politiky a státní správy, a tím významně oslabil lidské zdroje jeho konsolidace. Tuto ztrátu nemohla vyvážit ani značná zahraniční pomoc, které se NO v zemích bývalého komunistického bloku po roce 1989 dostalo.

---

²⁴ Základem pro první část textu o etapách vývoje neziskového sektoru v ČR je Zpráva o neziskovém sektoru v České republice (2004), upraveno, zkráceno a doplněno autorkou práce.

- 1993 – 1996

Sát formoval svůj vztah k neziskovému sektoru skepticky a rezervovaně. Představy o neziskovém sektoru ovlivňuje debata dvou vůdčích politických osobností - Václava Havla a Václava Klause, o podstatě tzv. občanské společnosti. Státní politika v této době zaostala za vlastním samovolným vývojem neziskového sektoru. Tvorba legislativního rámce začala za vývojem v neziskovém sektoru výrazně pokulhávat a konsolidace jeho postavení ve společnosti se značně přibrzdila. Přesto státní podpora neziskového sektoru zůstávala stabilní (2 až 3 ml. Kč ročně).

- 1997 – 2001

Vztah státu k neziskovému sektoru je intenzivnější a zpřesňuje se. Probíhá příprava nových zákonů a úprava dotačních pravidel jednotlivých ministerstev. Jsou rozděleny první finanční prostředky z Nadačního investičního fondu.

- 2002 – 2004

V tomto období dochází ke dvěma velkým změnám. Za prvé reforma veřejné správy znamená vznik krajů, které záhy ovlivňují situaci NO v regionu. Za druhé vstup do EU přináší výzvu v podobě schopnosti navazovat partnerství a využívat fondy EU. To změní situaci mnoha NO: část velmi posílí svůj význam a vliv, ale jiné očekává oslabení a možný zánik.

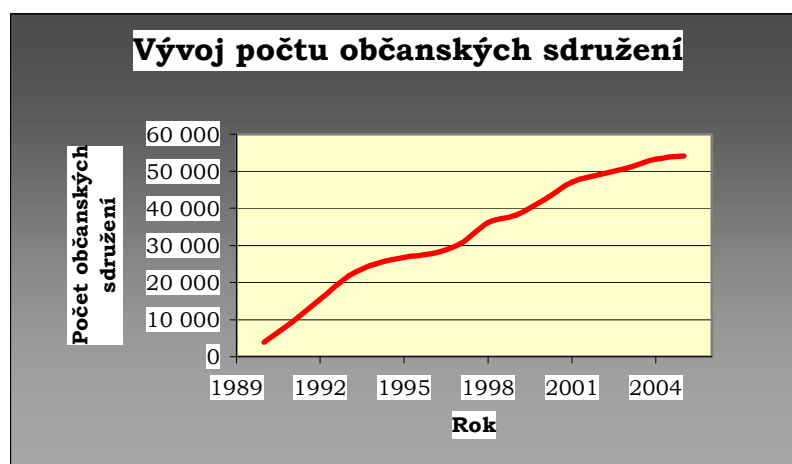
Ačkoli nově vzniklé neziskové organizace mohou navazovat na demokratické období po roce 1918, které bývá označováno za zlatý věk občanské společnosti, 40 let komunismu dalo vzniknout řadě tradicím a návykům v nahlížení na NO. Tradice socialistického státu řešit veškeré problémy občanů zapřičiňuje nechuť občanů participovat na řešení společných problémů. Lidé jsou nedůvěřiví k možnostem veřejně se angažovat prostřednictvím neziskových organizací, které tak postrádají podporu právě ze strany veřejnosti.

Dle výzkumu NROS a AGNES, který provedl v roce 2000 Pavol Frič²⁵, 17 % dotázaných osob postrádá smysluplnost existence neziskových organizací ve společnosti. Důvody její existence vidí v tom, že poskytují prostor pro ctizádostivce a podvodníky, kteří se starají jen o vlastní prospěch. Zbytek (83 %) respondentů mají k NO pozitivní přístup. 49 % vidí NO především jako charitativní instituce. Oceňují na nich hlavně to, že bez jejich přispění by ti nejpotřebnější byli odkázáni jen sami na sebe, že zabraňují šíření sobectví a pomáhají zmírnit sociální následky ekonomické reformy. 34 % populace oceňuje na neziskových organizacích v první řadě jejich politickou roli ve společnosti, tj. schopnost reprezentovat skutečné zájmy obyvatelstva a umožňovat občanům participaci na řešení veřejných záležitostí.

2.2.2 Co způsobilo rychlý nárůst NO po roce 1989?

Počet NO se po roce 1989 začal dramaticky zvyšovat. V roce 1990 existovalo asi 3800 občanských sdružení a o 3 roky později to již bylo téměř šestkrát tolik (21 700). Vývoj občanských sdružení ukazuje následující graf.

Graf č. 1: Vývoj počtu občanských sdružení v ČR (1989 – 2005)²⁶

²⁵ Frič (2001)

²⁶ www.neziskovky.cz

Jako standardní vysvětlení velkého nárůstu neziskových organizací se uvádí teorie heterogenity. Stát ani trh jednoduše nejsou schopni svými silami saturovat značnou část velice diferencovaných potřeb lidí v moderních společnostech. Proto musí nastoupit NO, aby vzniklý servisní deficit odstranily. V případě postkomunistického státu, jakým je i ČR, se toto vysvětlení zdá obzvlášť věrohodné, protože liberalizace politických a ekonomických poměrů byla provázena jak silným oslabením státu, tak i nerozvinutostí tržního prostředí.

Další vysvětlení nám poskytuje teorie kolektivní identity. Pro pocit sdílení kolektivní identity nebo participace na jejím vytváření je jedinec ochoten obětovat svůj vlastní prospěch zájmům celku. Po rozpadu komunistické strany mnozí hledali novou možnost sdílení společných názorů. V tomto smyslu byly a jsou některé NO v ČR zakládány jako místa osvobozené od byrokratických manýrů státního aparátu, resp. od dravých a konzumních praktik trhu.

Současně s liberalizací společnosti došlo k rozpadu většiny velkých organizací bývalého státního NS (rozuměj neziskového sektoru). Po roce 1989 se jednotlivé pobočkové organizace začaly masivně osamostatňovat a získaly právní subjektivitu, a proto došlo k tak masivnímu zvýšení počtu NO.

Po roce 1989 se objevovala řada spekulantů, kteří se snažili lehce získat nové finanční zdroje nebo zabránit odlivu již vydělaných peněz. Mnozí začali ve velkém zakládat nadace, aby získali nárok čerpat peníze z nově vzniklého Nadačního investičního fondu. Přijetím nového zákona o nadacích a nadačních fondech v roce 1998 bylo těmto spekulacím zamezeno a počet nadací následně klesl z celkového počtu 4000 na několik set.²⁷

Přestože neziskový sektor v ČR prožívá v současnosti období rozmachu, je hustota neziskových organizací na obyvatele stále menší než v zemích EU. V ČR připadá na 1000 obyvatel cca 8 neziskových

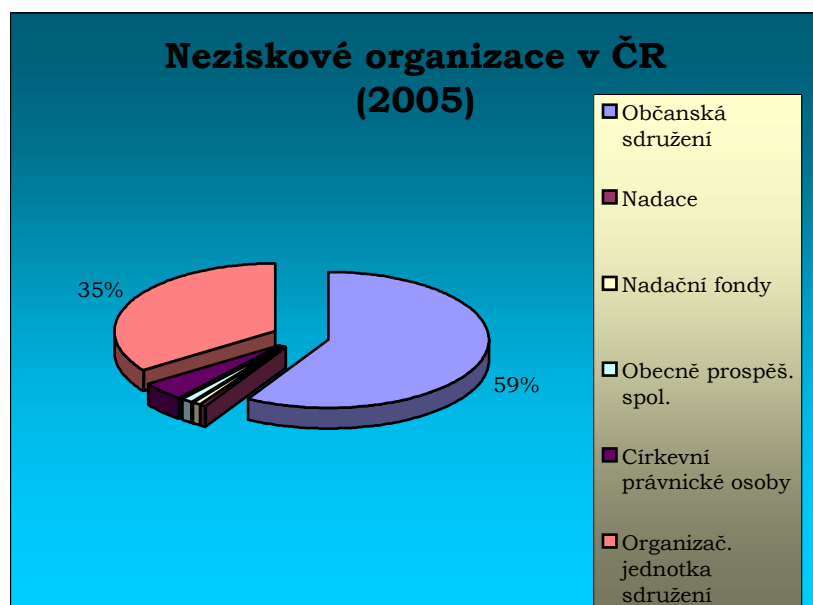
---

²⁷ Frič, Goulli (2001)

organizací.²⁸ Poslední údaje nasvědčují tomu, že tempo růstu počtu NO se začíná zpomalovat a že přichází fáze jisté saturevanosti na trhu služeb, které tyto organizace zabezpečují. Můžeme tedy hypoteticky uvažovat o tom, že se český neziskový sektor nasytil a v ideálním případě budou nadále probíhat spíše procesy vnitřního vyžívání sektoru (profesionalizace, zlepšování finančního a technického zázemí, získávání důvěry větší části populace apod.).

Z hlediska právní formy dnes tvoří 94 % všech NO občanská sdružení a jejich organizační složky (viz graf č. 2). Jedním z důvodů je, že občanské sdružení bylo první a navíc velmi liberální právní formou, umožňující dobrovolné sdružování občanů na neziskovém základě v ČR po roce 1989. Druhým důvodem je pravděpodobně až o třetinu nadsazený počet občanských sdružení a jejich organizačních jednotek v současných registrech, protože občanská sdružení a jejich jednotky nemají odhlašovací povinnost.²⁹ Přehled vývoje počtu jednotlivých neziskových organizací uvádí tabulka č. 3.

Graf č. 2: Typy neziskových organizací v ČR v roce 2005

Zdroj: www.neziskovky.cz

²⁸ Jedličková (podkladová studie)

²⁹ Zpráva o neziskovém sektoru v ČR (2004)

Tabulka č. 3: Vývoj počtu neziskových organizací v ČR (1989 – 2005)

NNO	Občanská sdružení	Nadace	Nadační fondy	Obecně prospěš. spol.	Církevní právnické osoby	Organizač. jednotka sdružení
1990	3 879					
1991	9 366					
1992	15 393	1 551				
1993	21 694	2 768				
1994	24 978	3 800				
1995	26 814	4 253				
1996	27 807	4 392		1 ³⁰		
1997	30 297	5 238		52		
1998	36 046	55 ³¹	71 ¹⁵	129		
1999	38 072	272	695	560		
2000	42 302	282	735	557		
2001	47 101	299	789	701		
2002	49 108	330	825	762	4 785	30 547
2003	50 997	350	859	884	4 946	31 509
2004	53 306	362	898	1 038	4 927	32 020
2005	54 066	362	912	1 061	4 116	32 034

Zdroj: www.neziskovky.cz

³⁰ Zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných činnostech vstoupil v platnost 1.ledna 1996

³¹ Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech vstoupil v platnost 1.ledna 1998

2.3.2 Nadační investiční fond³²

Nadační investiční fond (NIF) byl zřízen zákonem v roce 1991 pro účely podpory nadací určených Poslaneckou sněmovnou Parlamentu na návrh vlády. Smyslem jeho založení bylo podpořit a rekonstruovat český nadační sektor. Vláda na tento fond vyčlenila 1 % akcií z druhé vlny kupónové privatizace. Rozdělením finančních prostředků NIF byla pověřena Rada vlády pro nadace. Jejím úkolem bylo stanovit pravidla pro rozdělení těchto finančních prostředků a vyhlásit a následně vyhodnotit výběrové řízení. Prostředky NIF byly rozděleny ve dvou etapách. První byla ukončena v roce 1999 rozdělením 500 milionů korun mezi 39 nadací. V roce 2001 proběhlo výběrové řízení pro druhou etapu a Poslanecká sněmovna v následujícím roce rozdělila nadacím 849,3 mil. Kč a podíl na budoucím výnosu z prodeje zbývajících akcií v portfoliu NIF.

Tedy až za devět let po zřízení Nadačního investičního fondu došlo k naplnění záměru předpokládaného zákonem, totiž k podpoře nadací státem. Přestože odhadovaný výsledek správy majetku NIF není příznivý, závěrečný postup českého státu je v postkomunistické Evropě zcela ojedinělý.

---

³² Základem textu o NIF je publikace Jiřího Müllera (2000).

2.3 Neziskový sektor v hospodářství ČR

Neziskovým organizacím se přikládá v mnoha zemích relativně malý význam v ekonomickém měřítku, i když tyto organizace jsou považovány za velice významné z hlediska politického nebo sociálního. Ve skutečnosti jsou však tyto organizace přes veškerý jejich sociální a politický význam důležité i z čistě ekonomického hlediska a měřítka.

2.3.1 Podíl neziskového sektoru na HDP

Nevládní neziskové organizace jsou v systému národních účtů ČSÚ vedeny v sektoru „neziskových institucí sloužících domácnostem“ (NISD), kam patří ty neziskové organizace, jejichž provozní náklady jsou z více než 50 % financovány a kontrolovány domácnostmi.³³ Taková definice je poněkud širší, jelikož ČSÚ sem řadí kromě občanských sdružení, církevních a náboženských organizací, nadací a nadačních fondů a obecně prospěšných činností také politické strany a hnutí, profesní komory, společenství vlastníků bytových jednotek a další. Bližší údaj však není v současnosti k dispozici.

Hrubý domácí produkt takto definovaných NO se na celkovém HDP za národní hospodářství podílí nevýrazně. Tento podíl se téměř nezvyšuje, tvoří cca 0,35 % celkového HDP (viz tabulka č. 4).

---

³³ Vebrová (podkladová studie)

Tabulka č. 4: Podíl neziskového sektoru na HDP

HDP v běžných cenách	1997	1998	1999	2000	2001
Národní hospodářství celkem (v mil. Kč)	1 679 921	1 839 088	1 902 293	1 984 833	2 175 238
NISD* (v mil. Kč)	4 982	6 311	6 549	7 675	7 883
NISD (v %)	0,3	0,34	0,34	0,39	0,36

Zdroj: CSU in Zpráva o neziskovém sektoru v České republice (2004)

*NISD – neziskové instituce sloužící domácnostem, viz kapitola 2.3.1

Neziskový sektor je v České republice, stejně jako všude ve světě, spíše spotřebitelem a o jeho podílu na ekonomice tak více vypovídá strana užití důchodu než strana produkce. Podíl sektoru na konečné spotřebě celé ekonomiky v roce 2001 byl 0,74 %.³⁴

Měření významu sektoru NISD pomocí podílu HDP je značně problematické. Např. výdaje našich domácností pouze na cigarety jsou výrazně vyšší než veškeré služby poskytované domácnostem neziskovými institucemi. Výroby cigaret a jiných tabákových výrobků v jedné továrně se tak podílí na tvorbě HDP více než celý neziskový sektor. Takovéto porovnání může být však velmi zavádějící. Je zcela evidentní, že význam neziskového sektoru nelze měřit pouze zjednodušenými statistickými hodnotovými ukazateli.³⁵

---

³⁴ Pokud bychom rozšířili definici neziskového sektoru, zvýšil by se i jeho podíl na HDP. K dalšímu zvýšení by došlo, kdyby byla započtena práce dobrovolníků. Zpráva o neziskovém sektoru (2004).

³⁵ Např. neziskové organizace kontrolující kvalitu potravin či ovzduší se v podílu HDP vůbec neodrazí.

2.3.2 Podíl neziskového sektoru na zaměstnanosti

V roce 2003 pracovalo v neziskovém sektoru celkem 36 555 pracovníků³⁶. Za stejné období bylo v ČR 5 132 tisíc ekonomicky aktivních obyvatel, což pro neziskový sektor znamená podíl 0,71 %³⁷ na ekonomicky aktivních obyvatelích. Počty pracovníků v NO se v posledních letech stále zvyšují, od roku 1999 došlo k nárůstu o téměř 60 % (viz tabulka č. 5).

Tabulka č. 5: Podíl neziskového sektoru na zaměstnanosti

Rok	1999	2000	2001	2002	2003
Pracovníci	23 108	32 932	33 232	33 989	96 555

Zdroj: ČSÚ in Zpráva o neziskovém sektoru v ČR (2004)

2.3.3 Podíl neziskového sektoru na poskytování služeb

Struktura neziskového sektoru je v každé zemi jiná. Výzkum Johns Hopkins University (1998) rozlišil 5 modelů struktury neziskového sektoru podle typu služeb, které převládají v nabídce neziskového sektoru:

1. model vzdělání (nejčastější případ, Velká Británie, Belgie, Irsko),
2. model sociálních služeb (Rakousko, Francie, Německo, Španělsko),
3. model zdravotnictví (USA, Japonsko, Holandsko),
4. model kultury a volného času (Střední Evropa),
5. vyvážený model (Austrálie, Finsko).

V neziskovém sektoru České republiky a dalších bývalých komunistických zemích podle těchto srovnání převažuje oblast sportu,

³⁶ ČSÚ in Zpráva o neziskovém sektoru (2004)

³⁷ Pro širě definovaný sektor a při započtení činnosti dobrovolníků by tento ukazatel podílu na zaměstnanosti mohl vzrůst asi na 2 %.

kultury a volného času. Tato skutečnost odráží značnou podporu těchto oblastí v dobách komunistické éry. Neziskové organizace působící v těchto oblastech byly začleněny do centralizované struktury totalitního státu a následně „sjednoceny“ do velkých, centrálně řízených střešních organizací, do jejichž čela byli postaveni členové komunistické strany, kteří se starali o jejich ideologickou kontrolu. Komunistický dohled nad činností NO zbavil tyto organizace jejich autenticity a pasoval je do role přísluhovače komunistického režimu (i když v mnoha případech jen čistě formálně). To vedlo k tomu, že tyto organizace přestaly mít status neziskových organizací v pravém slova smyslu. Po svržení komunistického režimu však získaly svoji autonomii zpět a mohly na ní postavit základy pro budování své nové autenticity jako neziskové organizace. Je příznačné, že právě v těchto oblastech působí nejvíce „starých“ NO.³⁸

Stát sice pootevřel dvířka pro soukromé podnikání v oblastech, jako jsou školství, zdravotnictví a sociální péče, ale zvýhodněním jím založených organizací působících v těchto oblastech, fakticky zachovává jejich téměř monopolní pozici. Stát v uvedených oblastech (které na západě tvoří jádro neziskového sektoru) vynakládá prostředky spíše na podporu svých „státních neziskových organizací“ než na soukromé neziskové organizace. Neziskový sektor v České republice (a v ostatních postkomunistických zemích střední Evropy) je stále ještě relativně malý a NO se zde zatím nedaří získat takovou pozici, jakou mají na západě.

---

³⁸ Frič (2001)

3 Struktura příjmů neziskových organizací

Velkým problémem neziskových organizací je získávání nezbytných finančních prostředků k uskutečňování jejich aktivit. To dokazuje i žebříček prvních deseti nejzávažnějších problémů pocíťovaných představiteli neziskových organizací v ČR. Na prvních třech místech zde figuruje³⁹:

- nedostatek příspěvků od soukromých osob,
- nedostatečné daňové zvýhodnění přispěvatelů,
- nedostatek státní finanční podpory.

Z důvodu neexistence ziskové orientace se musí neziskové organizace spoléhat na jiné zdroje pro získávání prostředků na provádění vlastní činnosti, než je tomu u komerčních podnikatelských subjektů. Struktura příjmů neziskových organizací je značně diverzifikovaná, hovoříme tedy o typickém příkladu tzv. vícezdrojového financování. Při zkoumání ekonomických zdrojů NO budeme rozlišovat zdroje vnější a vnitřní. Za vnitřní zdroje (nazývané také vlastní zdroje) považujeme⁴⁰:

- vlastní výdělečnou činnost,
- členské příspěvky.

Vnější zdroje pochází z těchto sedmi oblastí:

- domácí dárcovství,
- zahraniční dárci,
- granty českých nadací,
- daňové zvýhodnění vlastní činnosti,
- daňové zvýhodnění dárců,
- sponzorství,
- veřejné rozpočty,
- loterie a spotřebitelské hry.

---

³⁹ Müller (2000)

⁴⁰ tamtéž

Podle projektu Johns Hopkins University (1998), který srovnával ekonomický přínos neziskového sektoru 22 zemí (včetně některých zemí střední a východní Evropy) v roce 1995, nejvýznamnější zdroje pro neziskové organizace tvoří vnitřní zdroje získávané vlastní činností a členskými příspěvky. Dalším podstatným finančním přispěvatelem je vláda či další instituce veřejného sektoru. Dárcovství tvoří pouze okolo 11 % z celkových příjmů NO.

Tyto údaje se však v jednotlivých zemích liší. Většina ze zkoumaných zemí splňuje model s převažujícími zdroji z vlastní činnosti. Patří sem například Mexiko, kde tyto příjmy tvoří až 85 %, ale také Španělsko se 49 %. V ostatních zkoumaných zemích (včetně České republiky, ale také většiny zemí západní Evropy) jsou neziskové organizace financovány převážně z veřejných rozpočtů. Neznamená to však, že by byl neziskový sektor jako celek fatálně závislý na státních dotacích. Tyto neziskové organizace dokážou získávat zdroje i z vlastní činnosti či jiným způsobem.

Pro Českou republiku byla odhadována struktura příjmů tvořená ze 43 % zdroji z veřejného sektoru, 40 % z vnitřních zdrojů a zbytek pokrývá zejména soukromé či firemní dárcovství. V roce 1998 odhadoval Frič na základě kvantitativního sociologického šetření již jen 30% zastoupení státních prostředků v příjmech NO a 35% podíl vnitřních zdrojů (viz tabulka č. 6 a graf č. 3). Ačkoliv se údaje částečně rozcházejí⁴¹, všichni autoři potvrzují, že struktura příjmů je poměrně rozmanitá, ale přesto vyvážená. Žádný ze zdrojů nemá dominantní postavení. Finanční podpora státu NO není žádným reliktem komunistické éry, jak se obecně předpokládá, ale jevem, který je zcela běžný i ve vyspělých demokratických zemích.

---

⁴¹ Důvodem může být také jiné členění jednotlivých zdrojů neziskových organizací.

Tabulka č. 6: Struktura příjmů NO v České republice

Struktura příjmů NO v České republice		
1	státní dotace, granty	30%
2	soukromé dárcovství	21%
3	vlastní činnost	17%
4	členské poplatky	18%
5	granty od domácích nadací	4%
6	granty od zahraničních nadací	8%
7	jiné	2%

Zdroj: Frič (2001)

Graf č. 3: Struktura příjmů NO v České republice

Struktura příjmů se také podstatně liší podle typu a zaměření dané organizace. Obecně můžeme říci, že typickými oblastmi, kde převažují zdroje od členů organizace a z vlastní činnosti, jsou např. kulturní a zájmové spolky či profesní komory. Majoritní státní podpora se

dostává většinou těm neziskovým organizacím, které existovaly jako státní organizace již před rokem 1989. Týká se to především sektoru zdravotnictví, školství či sociální péče. Naopak u církevních nebo jiných náboženských organizací jsou hlavním zdrojem příjmů soukromé a jiné dary.⁴²

---

⁴² V další části textu, která pojednává o jednotlivých zdrojích příjmu již budeme hovořit pouze o vnějších zdrojích. Výše vnitřních zdrojů je závislá na typu dané organizace, ale obecně platí, že z vnitřních zdrojů jsou financovány převážně vzájemně prospěšné organizace, zatímco veřejně prospěšné organizace se musí spoléhat na příjmy z vnějších zdrojů. Finance čerpané z vnějšku budou podstatné pro další analýzu a od vnitřních zdrojů již budeme nadále abstrahovat.

3.1 Dárcovství

3.1.1 Altruismus

Přestože dary představují pouze několik málo procent průměrného peněžního příjmu jednotlivce či společnosti, tvoří jednu z významných položek v celkových příjmech neziskových organizací. V absolutních číslech roční objem obdarovávání představuje velmi značné částky peněz.⁴³

Dárcovství v obecném pojetí se vyznačuje tím, že lidé, kterých se týká, se chovají způsobem, jenž přináší prospěch jiným lidem, bez nároku na odměnu. Takové jednání nazýváme altruismem.

Pojem „altruismus“ se používá ve společenských vědách zhruba od poloviny 19. století a jeho první použití je připisováno zakladateli sociologie, Augustu Comteovi. V prvním přiblížení tento pojem popisoval nesobecké chování jedince v daném společenství. Altruismus byl tedy definován jako sémantický protiklad k vysloveně čistému sobeckému jednání, pro které se užívá slovo „egoismus“. Z psychoanalytického a koneckonců i ekonomického hlediska však nejsou „egoistické činy“ v ryzím protikladu k „činům altruistickým“.

Altruismus je jednání ve prospěch druhého, které často nachází ekonomické formy vyjádření, ale ne vždy je možné ho vysvětlit beze zbytku ekonomickými modely a ne vždy je možné pro něj nalézt odpovídající matematické formulace.⁴⁴

Zejména ekonomy bylo dlouho uznáváno racionální schéma člověka, který kalkuluje zisky a ztráty svého chování a rozhoduje se tak, aby maximalizoval zisk, resp. minimalizoval ztrátu. Prakticky celá

---

⁴³ Slovo „obdarovávání“ nebo „dárcovství“ lze užít v nejširším možném významu zahrnujícím nejen dary mezi přáteli a příbuznými, ale také ostatní formy altruistického chování jako jsou příspěvky charitám nebo dobrovolná práce pro neziskové organizace.

⁴⁴ Hlaváček (1999)

neoklasická ekonomická teorie je založena na egoistických jedincích, kteří maximalizují svůj užitek a na firmách, které maximalizují zisk. „Ekonomický člověk“ (homo economicus) se svým egoistickým zájmem dominuje modelům, kde racionalita a egoismus jsou chápány jako jedna a táž věc. „Homo economicus“ je definován na základě několika axiomů. Jedná se o následující axiomy⁴⁵:

- Axiom maximalizace vlastního užitku je založen na maximalizaci užitku jednotlivce a obsahuje předpoklad o tom, že rozhodovatel předem ví o všech alternativách svého rozhodnutí, že nemusí k jejich zjištění vynakládat čas, ani peníze. Modelový jedinec typu „homo economicus“ se nezajímá o užitek ostatních subjektů.
- Axiom úplnosti zajišťuje schopnost rozhodovatele porovnat libovolné dva soubory komodit. Pro každé dva spotřební koše A a B musí nastat jedna ze tří následujících situací:
  - A je preferováno před B ($A > B$),
  - B je preferováno před A ($A < B$),
  - A i B jsou indiferentní ($A = B$).
- Axiom chamtivosti předpokládá, že dodatečné získání libovolné ekonomické komodity je jedincem pocíťováno ceteris paribus jako zvýšení užitku. Jinak řečeno, větší množství statku je vždy preferováno před menším množstvím.
- Axiom tranzitivity, který udává, že pokud je soubor A preferován před souborem B a soubor B je preferován před souborem C, potom je i soubor A preferován před souborem C, neboli: když je $A > B$ a současně $B > C$, potom je i $A > C$.
- Axiom konvexity, který lze interpretovat jako preferování pestrosti před jednostranností spotřeby.
- Axiom kontinuity (spojitosti), kdy dva velmi málo se lišící soubory komodit si budou velmi blízké v preferenčním řazení.

Postupem času se však z dobročinnosti začal vyvíjet masový fenomén a i ekonomové se začali stále naléhavěji ptát, jak to, že altruismus

---

⁴⁵ Hlaváček (1999)

vůbec existuje, čím je altruistické chování motivováno a jaké druhy altruismu jsou pro společnost nejprospěšnější.

Základní problém interpretace altruistického chování může být tedy definován takto: Jak je možné smířit altruismus s neoklasickým paradigmatem „homo economicus“? Existuje mnoho teorií vysvětlujících motivy altruistického chování. V poslední době se dostává značné pozornosti biologii altruismu, která vysvětluje altruismus pomocí evoluční teorie. Další vysvětlení nám podává např. sociologie či psychologie, která zkoumá příčiny lidského jednání včetně altruistického chování.

- **Biologické vysvětlení altruismu**

Způsob uvažování, který altruismus chápe jako určitou formu sobeckosti, dostal zvláště silný impuls, když biologové přišli s objevem, že altruistické chování jedince dává smysl teprve tehdy, když na ně pohlédneme z hlediska jeho genů.

V polovině 60. let došlo v biologických vědách k revoluci, která je známa díky pojmu „sobecký gen“, jehož autorem je Richard Dawkins. Její podstatou je myšlenka, že to, co živí tvorové dělají, se neděje v zájmu jejich skupiny, rodin či dokonce ani jejich samotných, ale v zájmu přežití genů vlastního druhu.⁴⁶ Podle těchto biologů je chování lidí „genosobecké“.

Genetické a individuální zájmy jsou obvykle v souladu, ale nemusí tomu tak být vždy. V přírodě se objevují případy, kdy se organismus chová takovým způsobem, že přežití jiného jedince je podporováno na úkor šance na přežití vlastního organismu. Lea (1994) uvádí příklad včel, které útočí žihadly, aby ochránily svůj úl. V některých případech je žihadlo umístěno tak, že po vbodnutí žihadla do útočníka včela umírá. V jistém smyslu včela spáchá sebevraždu, aby zachránila svůj úl. Tento případ není ojedinělý, podobné chování můžeme pozorovat i

---

⁴⁶ Ridley (2000)

v jiných sférách živočišné říše. Geny nutí živé tvory, aby se chovali v souladu se zájmy svých potomků.

Ani to však neplatí bez výjimky, objevují se i opačné případy. Například ptáci opouštějí svá mláďata, když je trápí nedostatek potravy. Někdy je v zájmu genů, aby zvířata pomáhala svým příbuzným, jindy je v jejich zájmu ubližovat jiným organismům. Ačkoliv to tak nemusí na první pohled vypadat, všechny živé organismy se vždy chovají tak, aby zvyšovaly šance jejich genů na přežití a reprodukci.

Veškerý altruismus je z genetického hlediska čistě sobecký. Chování matky, která se obětuje ve prospěch svého dítěte, lze podle biologů vysvětlit jako sobecké chování jejich genů. Protože každý jedinec se snaží, aby jeho chování prospívalo jeho genům, tak se v každém altruismu skrývá i kus egoismu.

Sami biologové však přiznávají, že egoismus genů nijak nesnižuje hodnotu altruismu jednotlivců. Sobecké geny někdy dosahují svých cílů prostřednictvím nesobeckých jedinců. Jen proto, že jedinec v sobě nese sobecké geny, nesnižuje se hodnota vlastního nesobeckého jednání z hlediska jednotlivce.

- **Emotivní a normativní altruismus**

V posledních letech se ekonomové začali zabírat otázkou, proč se lidé chovají způsobem, který odporuje jejich sobeckým zájmům. Jedna z nejfrekventovanějších otázek v oblasti zkoumání altruistického chování zní: „Je možné, aby altruista za svou dobročinnost skutečně nic nedostával?“ Altruista je ten, kdo jedná ve prospěch jiných bez nároku na materiální odměnu a s vědomím, že jeho chování mu nepřinese žádnou finanční odměnu. Často je naopak jeho šlechtnost velice ztrátová. Za přínos altruisty se však pokládají jeho

„psychologické zisky“, které kompenzují ekonomické náklady altruismu.⁴⁷

Psychologický zisk může přinášet například potřeba vykoupit se z pocitu viny. Darem lze získat prestiž, společenské uznání, obdiv. O takové výměně, kdy je konkrétní zboží směňováno za abstraktní, hovoří Richard Alexander⁴⁸ jako o „nepřímé reciprocitě.“

Z výše uvedeného se zdá být přijatelným závěrem, že altruistické chování sice nepřináší materiální zisky, ovšem psychologická satisfakce dané náklady kompenzuje. Vědomí takového přínosu pro altruistu může znamenat větší či menší míru motivace. Ten, kdo se obětuje pro jiné, může očekávat, že jeho altruismus mu bude v budoucnu oplacen. A to buď stejnou měrou altruismu ze strany jiných, anebo různými odměnami ze strany společnosti či komunity, ve které žije. Altruismus, v jehož pozadí stojí očekávání, že bude jednou oplacen, se často nazývá recipročním altruismem⁴⁹.

Přináší-li altruismus zisk, proč tedy nejsme vždy a všichni altruisté? Obecnou odpovědí ekonomů na tuto otázku je konstatování, že zisky z altruismu mají až příliš dlouhodobý charakter a jsou značně nejisté.⁵⁰

Altruismus nemusí znamenat racionální chování jen z hlediska jedince, jemuž je ztráta kompenzována psychologickými zisky, ale může být racionálním a velmi žádoucím a odpovědným chováním

---

⁴⁷ Někteří vědci z oblasti společenských věd spatřují určitý podíl egoismu v jakémkoliv podobě altruismu. Někteří dokonce zacházejí tak daleko, že zpochybňují existenci skutečného altruismu vůbec. Podle nich opravdový altruista neexistuje. Skutečný altruista by nikomu nic nedaroval, protože by věděl, že ho motivuje buď touha po falešném uznání za šlechetný čin, nebo očekávání protidárku, čímž by obdarovaného neslušně zadlužil. Pokud by skutečný altruista dárek dostal, neurážel by dárci protidárkem, kterým by naopak zadlužil sebe a jímž by dárci dokázal, že nejednal zcela nezištně. Skutečná altruistická dvojice si nikdy nic nedaruje a pouze ten, kdo jedná zcela bezmyslenkovitě, může konat skutečné dobro.

⁴⁸ Ridley (2000)

⁴⁹ Frič (2001)

⁵⁰ tamtéž

z hlediska celé společnosti. Dobročinnost v tomto smyslu je vlastně dlouhodobou investicí, která přináší prospěch celku.

Značná část populace však opět řeší dilema černého pasažéra. Proč bych se měl chovat zodpovědně, když stačí, že se tak budou chovat ostatní? Míra altruismu se ve větší skupině rozptyluje.⁵¹ Jedinec se bude cítit méně odpovědný, pokud je součástí větší komunity, míra altruismu se snižuje se zvyšujícím se počtem členů společenství.

Chceme-li zabránit takovým úvahám, je zapotřebí, aby v dané komunitě zavládla morálka dobročinnosti. To znamená, že je třeba vytvořit normy a pravidla, která dobročinnost označí za společensky žádoucí, kontrolovat dodržování těchto pravidel a sankcionovat jejich případné porušování. Ačkoliv nelze vytvořit žádný zákon, který by ukládal povinnost altruismu, neformální pravidla tak učinit mohou. Lidé si všimají, jak se kdo chová a zda dodržuje normy dobročinnosti, nastupuje neformální kontrola okolí. Ve společenstvích se vytváří domluvené formy jednání, které jsou základem tzv. norem dobrého chování, což je jeden ze zdrojů ekonomického altruismu.

Dalším způsobem, jak lze vysvětlit altruismus, je na základě vnitřní motivace jednotlivce. Ekonom Robert Frank⁵² popisuje altruismus vycházející z lidských emocí. Emoce jsou podle Franka hlubinné iracionální síly, které nelze vysvětlit pouhým materiálním zájmem jednotlivce. Emoce motivující dobročinnost mohou znamenat krátkodobé oběti, ale v dlouhodobém pohledu přináší zisk. Na rozdíl od vysvětlení založených na pouhé reciprocitě a genetické protekci umožňuje tento model vznik skutečného a upřímného altruismu, kde materiální odměna nehraje žádnou roli.

V některých situacích může naopak finanční (či jiná materiální) odměna vést k negativním důsledkům. Typickým příkladem je porovnání systémů dárcovství krve, které provedl Titmuss v 70. letech

---

⁵¹ Experimenty potvrdily, že se altruistické chování objevuje spíše v prostředí malých měst, kde jsou mezilidské vztahy osobnější. Lidé mají tendenci chovat se zodpovědněji v menších společenstvích než ve větších.

⁵² Ridley (2000)

ve Velké Británii a USA.⁵³ V tomto srovnání Titmuss popisuje proces neustálého zhoršování kvality darované krve poté, co byla v USA zavedena peněžitá odměna dárců. Jestliže bylo dárcovství krve do té doby altruistickým činem, stalo se dárcovství po zavedení poplatků zdrojem získání peněz, k němuž nebylo zapotřebí žádné kvalifikace, a který byl tudíž přístupný i chudým. Kontroly dárců byly nedostačující, a tak se postupně kvalitní krev nahrazovala krví „horší“. Protože altruisticky motivovaní dárce nechtěli svou krev „prodávat“, jejich darů ubývalo, zatímco krve od dárců odkázaných na odměnu přibývalo. Ti, kteří dávali krev pouze v důsledku finanční odměny, často nedbali na možná rizika a nabízeli svou krev i v případech, že mohli ohrozit druhé. Jelikož altruista není ovlivněn možnou materiální odměnou, nemá důvod skrývat možná rizika. Altruista dává krev, aby tím pomohl druhým.⁵⁴

Altruismus tedy můžeme rozlišit na základě jeho motivace. Americký sociolog Wilson (1993) rozlišuje dva druhy altruismu:

- Altruismus tvrdého jádra, který se vyznačuje iracionální motivací. Jeho vykonavatel nevyjadřuje touhu po zpětné reakci. Wilson definuje takový typ chování jako altruismus, jehož motivace je absolutně nezištná; tím se myslí čistě emocionální motivace. Altruismus tvrdého jádra může vést až k sebeobětování ve prospěch ideologický či teologický nebo ryze militaristický.
- Altruismus měkkého jádra, který můžeme chápat jako „skrytý egoismus“. Takový altruista vždy očekává odměnu či jinou formu společenské odezvy, jedná se o reciproční altruismus. I když Wilson považuje altruismus měkkého jádra za užitečnější pro společnost než altruismus tvrdého jádra, pravým altruismem je pro něj altruismus tvrdého jádra.

---

⁵³ Schaad (1998)

⁵⁴ Kritika této teorie např. Johnson in Lea (1994).

Uvedené druhy altruismu představují krajní typy, které se v čisté podobě v praxi téměř nevyskytují. Úplné oddělení citu a rozumu v chování člověka jednoduše není možné. Např. motivace recipročního altruismu se může pohybovat od „odměny boží na onom světě“ přes úvahu, že konání ve prospěch celku je dobré i pro mne až po ctižádost a očekávání materiálních zisků. Morální zadostiučinění pro dobrodince je pokládáno za „přirozenou odměnu“ ve všech společenských systémech. Zisky z altruismu (ať už jakéhokoliv druhu) jsou vždy oboustranné. To znamená, že i racionálně, egoisticky motivovaná dobročinnost si zaslouží uznání, jelikož přináší blaho ostatním. A dokonce i pro odvahu jejího nositele překonávat nejistotu dlouhodobé investice.⁵⁵

3.1.2 Altruismus a dárcovství neziskovým organizacím

Altruismus, který stojí v pozadí charitativního dárcovství, je svým způsobem ojedinělý. Většinou se nezakládá na principu reciprocity, naopak je často motivován emocemi či jinými psychologickými pohnutkami. Na nízkou míru reciproční motivace dobročinnosti poukazuje také fakt, že dárci poskytují své dary většinou anonymně, naprostá převaha si své dary neodečítá ze základu daně a většinou se jim nedostane ani adresné morální satisfakce. Dle výzkumu Friče (2001) však ochota peněžních dárců, kteří v minulosti neobdrželi žádnou morální satisfakci za svou dobročinnost, značně klesá.

Rozeberme nyní faktory ovlivňující motivaci k dárcovství. Dle výše zmíněného výzkumu rozhodování dárců ovlivňují čtyři základní faktory:

1. vliv lidí v nejbližším okolí,
2. obecné morální imperativy,
3. vliv médií,
4. atraktivnost dobročinné akce.

---

⁵⁵ Frič (2001)

Tyto čtyři faktory dohromady vysvětlují 57 % odpovědí dárců.

Další analýzou se podařilo odlišit tři základní typy motivace peněžních dárců, jež se od sebe odlišují právě mírou vlivu výše uvedených faktorů.

- Příležitostná motivace, který je zřejmě nejrozšířenějším typem motivace. Není založena na tradičních morálních principech a vyznačuje se nárazovým rozhodováním dárce. Nositelé této motivace se rozhodují na základě aktuálních psychologických vjemů. Ukazuje se, že charitativní dárcovství je posíleno např. v dobách katastrof či obdobných situací.
- Familiární motivace vychází z osobních zkušeností dárce. Ochota darovat je zde podmíněna kontaktem s lidmi, kteří potřebují pomoc, nebo osobním příkladem dárcovství blízkých osob.
- Imperativní motivace se řídí obecnými morálními imperativy, často vychází z náboženského přesvědčení.

Poslední faktor ovlivňující přispívání neziskovým organizacím, který bych chtěla zmínit, vychází z čistě materiálního hlediska. Dárcovství má ve skutečnosti podobný charakter jako převážná většina výdajů, tzn. že stoupá s příjmem a klesá s cenou ostatního zboží. Pokud roste příjem jedince či domácnosti, zvyšuje se také sklon k dárcovství, naopak pokud roste inflace, ochota přispívat charitativním organizacím se snižuje.

3.1.3 Organizované dárcovství

Altruismus je často chápán jen v kontextu nejbližšího okolí. V souvislosti s neziskovými organizacemi se často místo altruismu užívá termín filantropie. Filantropie se řídí uvedenými altruistickými principy, ale je chápána jako pomoc slabším či handicapovaným v širších souvislostech, má tendenci se organizovat do celého systému péče o tyto problematické skupiny. Nejčastější formou institucionalizace filantropie bývají právě neziskové organizace.

Realizace dobročinnosti v rámci neziskových organizací přináší do filantropických aktivit řád, pravidla, stabilitu a soulad s okolním světem společenských institucí. Neziskové organizace plní ve společnosti roli zprostředkovatele dobročinnosti mezi příjemcem a dárce, kterému zajišťují anonymitu, a tím eliminují možnost následného pocitu reciprocity.

Organizované dárcovství může mít několik podob. Každá z nich závisí na tom, do jaké míry je výzva neziskových organizací směrem k potenciálním dárce adresná a účelově zaměřená. Na základě těchto dvou kritérií pak můžeme rozlišit čtyři typy organizovaného dárcovství, které znázorňuje následující tabulka.

Tabulka č. 7: Typy organizovaného dárcovství

Typy organizovaného dárcovství

účel výzvy k dárcovství	adresnost výzvy k dárcovství	
	jasná	nejasná
jasný	smluvní dárcovství	sbírkové dárcovství
nejasný	pravidelné dárcovství	příležitostné dárcovství

Zdroj: Frič (2001)

Frič (2001) tyto jednotlivé typy charakterizuje takto:

- Smluvní dárcovství představuje organizovanou aktivitu neziskové organizace, která se cíleně obrací na konkrétní potencionální dárce. Účel daru je jasně vymezen v darovací smlouvě. Organizace navazuje s dárce adresný kontakt, to znamená, že jde o většího dárce. Může se jednat buď o bohatého jednotlivce – mecenáše, anebo častěji o větší firmu.
- Sbírkové dárcovství je charakteristické anonymitou většího množství dárce, kteří jsou veřejně vyzýváni přispět na jasně stanovený účel vybírání darů. Jedná se o veřejnou sbírku, která

musí být formálně registrována, vyhlášena a provedena podle platných pravidel.

- Pravidelné dárcovství je většinou orientováno na podporu neziskové organizace jako takové a její činnosti obecně. V této skupině dárcovství není přesně vymezen účel konkrétního daru, zároveň zde však nechybí adresnost.
- Příležitostné dárcovství má výrazně pasivní rysy. Ze strany neziskových organizací v tomto případě nedochází k téměř žádné aktivitě v oslovování veřejnosti a vyhledávání kontaktu závisí na iniciativě potencionálního dárce. Nezisková organizace tak získává dárce spíše díky své dobré image než aktivním přesvědčováním potencionálních dárců.

Dárcovství neziskovým organizacím v České republice můžeme rozlišit na firemní a individuální. Jednotlivé neziskové organizace tak musí jednat se zřetelem na odlišení jednotlivých dárců a zvolit vhodnou strategii. Individuální přispěvatelé většinou podporují dané organizace prostřednictvím veřejných sbírek. Naopak firemní dárcovství je charakterizováno přímou spoluprací s jednotlivými neziskovými organizacemi, má většinou dlouhodobý charakter a představuje poměrně stabilní zdroj financí.

- **Individuální dárcovství**

V roce 2003 darovala peněžitý nebo věcný dar nějaké NO téměř polovina obyvatel ČR. Celková hodnota darů věnovaných jedním dárce v uplynulém roce byla u dvou třetin dárců do 700 Kč. Dary v hodnotě nad 4 000 Kč věnovalo NO 5 % dárců.⁵⁶

Nejčastěji podporované cílové skupiny jsou tradičně děti, tělesně postižení anebo lidé zasažení přírodní katastrofou.

---

⁵⁶ Zpráva o neziskovém sektoru (2004)

- **Firemní dárcovství**

Firemní filantropie je v České republice poměrně rozšířená. Většina firem už tento koncept uplatňuje v praxi - rozdíly však přetrvávají v tom, jaké nástroje firmy užívají, do kterých oblastí směřují svou podporu a jakou důležitost kladou firemní filantropii v rámci celkové činnosti firmy.

Prísipování na veřejně prospěšné účely je jedním z faktorů, který pomáhá firmám budovat jejich společenskou pozici v rámci určité lokality nebo regionu. Podílí se také na tvorbě jejich image v očích klientů i ostatní veřejnosti. Firmy přispívají nejvíce do oblastí sociální, zdravotní a na vzdělávání.⁵⁷

Fórum dárců, které každoročně oceňuje firmy za jejich filantropické aktivity, udělilo v roce 2004 cenu za 1. místo v žebříčku „Top firemní filantrop“ společnosti ČEZ. Největší firemní dárci v České republice podle absolutního objemu rozdělených prostředků v roce 2003 rozdělil celkem 34 milionů korun. Na 2. místě se umístila Česká spořitelna, která v roce 2003 rozdělila celkem 29 milionů korun, na 3. místě pak společnost Eurotel, která v roce 2003 rozdělila celkem 20 milionů korun. Ocenění Top firemní filantrop 2004 v kategorii poměru darů k hrubému zisku získala společnost Johnson & Johnson, jejíž objem všech poskytnutých darů za rok 2003 překročil hranici 8 % z hrubého zisku.

- **Zahraniční dárci**

V neposlední řadě je nutné zmínit finance, které plynou neziskovým organizacím ze zahraničí.

Od počátku 90. let směřovalo do neziskového sektoru v ČR množství prostředků z programů vlád evropských zemí a ze soukromých zdrojů USA. Vstupem do EU v roce 2004 se však ČR mimo jiné posunula do

---

⁵⁷ Výzkum firemní filantropie vypracovalo občanské sdružení Fórum dárců ve spolupráci se sdružením Agnes za podpory nadace NROS - programu PHARE Evropské unie. (www.donorsforum.cz)

kategorie konsolidovaných a relativně bohatých zemí a zahraniční podporovatelé z České republiky postupně odcházejí a přesouvají své aktivity do jiných, potřebnějších zemí světa.

Jako jistá náhrada pro NO za zahraniční prostředky jsou vnímány Strukturální fondy EU. Ty jsou však značně odlišné od zahraničních soukromých a vládních zdrojů i od programu EU Phare, který byl částečně zaměřen na rozvoj neziskového sektoru a který bude ukončen k roku 2006⁵⁸.

---

⁵⁸ Zpráva o neziskovém sektoru (2004)

3.2 Granty českých nadací

Nadace a nadační fondy jsou účelovým sdružením majetku, jejichž hlavním posláním je poskytování nadačních příspěvků – grantů. Svou podstatou představují zdroje finančních prostředků pro veřejně prospěšné aktivity. Kromě jejich hlavních funkcí vyplývajících ze zákona⁵⁹ se nadace a nadační fondy zabývají i dalšími činnostmi: pořádají benefiční akce, sbírky, tomboly apod. Rozdíl mezi těmito dvěma subjekty je pouze v tom, že nadace mají registrováno nadační jmění, které je nezczitelné a hospodaří pouze s jeho výnosy, zatímco nadační fond spíše získává a rozděluje prostředky bez povinnosti vytvářet „trvalé“ zdroje.⁶⁰

V roce 2002 působilo na území České republiky 350 nadací a 825 nadačních fondů.⁶¹ Z tohoto počtu bylo 140 nadací (40 %) a 63 nadačních fondů (7,6 %)⁶² tzv. grantujících, tzn., že poskytují nadační příspěvky třetím osobám. Ty dohromady poskytly přes 71 % všech nadačních příspěvků, které činily v roce 2002 880 mil. Kč.

Údaje o výši grantů v České republice za rok 2002 jsou však poněkud zavádějící, jelikož tento rok byl ovlivněn dvěma významnými událostmi. Předně v tomto roce proběhlo druhé kolo rozdělování příspěvků z Nadačního investičního fondu. Poslanecká sněmovna rozdělila přes 850 mil. Kč 64 nadacím (viz kapitola 2.3.2).

Dalším mimořádným faktorem ovlivňujícím činnost nadací a nadačních fondů byly katastrofální povodně v roce 2002, které zapříčinily zvýšení objemu přijatých a následně poskytnutých darů nadačními subjekty.

---

⁵⁹ Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech

⁶⁰ www.donorsforum.cz, více viz zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech

⁶¹ viz kapitola 2.2.2, tabulka č. 3

⁶² Statistické údaje této kapitoly byly čerpány z projektu Ekonomické výsledky nadačních subjektů v roce 2002, Rosenmayer (2004)

3.3 Daňová zvýhodnění

3.3.1 Daňové zvýhodnění vlastní činnosti

Za zdroj příjmů neziskových organizací můžeme považovat také daňové zvýhodnění jejich vlastní činnosti, které je zvýhodňuje před jinými organizacemi. Stát touto cestou usnadňuje existenci organizacím nezřízeným za účelem podnikání podle zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu. Poplatníci, vymezení podle tohoto zákona v § 18, kteří nejsou založeni nebo zřízeni za účelem podnikání, mohou základ daně snížit až o 30 %, maximálně však o 3 000 000 Kč. Pokud 30% snížení činí méně než 300 000 Kč, lze odečíst celou tuto částku, maximálně však do výše základu daně. Neziskové organizace tudíž mohou kalkulovat s tím, že až do výše 300 000 Kč základu daně nebudou platit daň.

Provozují-li NO ziskové služby, mají povinnost nezdaněný zisk znovu použít na poskytování dalších služeb. Kdyby stát daň vybral, musel by ji na získání podobných služeb opět vydat. Protože některé činnosti mohou být ziskové, chrání stát podnikatelské subjekty, které musí stejné aktivity danit, před nekalou konkurencí.⁶³

Daňové zvýhodnění těchto organizací však představuje jednu z nejproblematictějších oblastí v jejich financování. Podle Zprávy o neziskovém sektoru v České republice (2004) je zacházení s NO v daňových zákonech stále nejasné, zákony jsou často nespécifické, interpretace neurčitých nebo složitých úprav je obtížná a úředníci jsou v jejich výkladu v praxi někdy nejednotní. Daňový systém ČR tak těmto organizacím často neumožňuje stanovit daňovou povinnost s dostatečnou mírou jistoty.

---

⁶³ Müller (2000)

3.3.2 Daňové zvýhodnění dárců

Podle zákona č. 586/1992 Sb., o dani z příjmu, si fyzické osoby mohou odečíst od základu daně hodnotu darů poskytnutých neziskovým organizacím, ⁶⁴ a to v případě, že hodnota darů ve zdaňovacím období přesáhne 2 % ze základu daně nebo činí alespoň 1000 Kč. Jako dar na zdravotnické účely se posuzuje dárcovství krve, kdy se hodnota jednoho odběru oceňuje částkou 2000 Kč. Celkem si však osoba může odečíst nejvýše 10 % ze základu daně.

Podobně je v zákoně upravena také možno odečíst si poskytnutý dar ze základu daně pro právnické osoby. Hodnota příslušného daru musí však činit alespoň 2000 Kč. Podle zákona č. 586/1992 Sb., si právnické osoby v České republice mohou odečíst nejvýše 2 % ze základu daně. Jsou-li však v úhrnu obsaženy i dary na účely sociální, zdravotnické, ekologické, humanitární a charitativní v souvislosti s živelní pohromou, může být limit 2 % překročen, nejvýše lze takto odečíst 4 %, celkem pak maximálně 5 %.

Možnost odečíst si poskytnutý dar z daní má ve výsledku ten efekt, že hodnota daru příjemci je větší než náklady darujícího. Část daru je vlastně doplacena ze státního rozpočtu. Neziskové organizace získávají tedy jednak část příspěvku, který by jinak získala vláda ve formě daní, a zároveň i tu část, kterou by si jinak soukromá osoba či organizace mohla ponechat pro svou privátní potřebu, či pro rozdělení mezi vlastníky.⁶⁵ Konkrétně při 26% sazbě daně z příjmu právnických osob je dar každého tisíce korun tvořen ze dvou zdrojů:⁶⁶

- ze 740 korun, které dává dárcce,
- ze 260 korun, které zaplatí stát (úspora dárcce na dani).

Dárcovství je daňovými úlevami pro dárcce ovlivněno, daňová úleva však většinou samotným motivem není. Toto tvrzení platí zejména pro

---

⁶⁴ Přesný výčet organizací viz zákon č. 586/1992, Sb., o daních z příjmů.

⁶⁵ Marek Honetschläger (1999)

⁶⁶ Müller (2000)

fyzické osoby, které v hojných případech možnost odpočtu vůbec nevyužívají. Motivem pro poskytnutí daru fyzickými osobami však může být následný sestup do nižšího daňového pásma, čímž se sníží částka odvedené daně. Lidé většinou raději přispívají neziskovému sektoru než státní pokladně.

3.3.3 Daňové asignace

Vláda České republiky v současnosti připravuje změnu legislativy, která umožní fyzickým osobám část daní věnovat na veřejně prospěšné účely.⁶⁷ Všichni zaměstnanci, samostatně výdělečně činné osoby a každá fyzická osoba⁶⁸, která odvádí daň z příjmu, by tak měli možnost věnovat konkrétní neziskové organizaci jedenkrát ročně 1 % ze svých daní. Poukázání daní konkrétní organizaci se v odborné terminologii nazývá asignováním.

Takový typ financování představuje pro neziskové organizace především nový zdroj příjmů. Pokud by se rozhodla poukázat 1 % jen třetina zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných, získaly by neziskové organizace v České republice téměř 300 milionů Kč ročně.⁶⁹ Další výhodou daňových asignací pak může být také vznik užší vazby mezi veřejností a neziskovým sektorem. Občané by mohli více participovat na chodu neziskového sektoru, a tím by se pro něj stával přehlednějším.

Podobná zákonná úprava není žádným objevem, existuje již řadu let např. v Maďarsku, Litvě, Slovensku, Polsku a nově také v Rumunsku. Jednotlivé detaily se v každé zemi liší, princip daňových asignací je však všude stejný.

---

⁶⁷ Dne 11.5.2005 nová vláda Jiřího Paroubka zveřejnila své programové prohlášení, v němž se zavazuje mimo jiné zvážit přijetí zákona o daňových asignacích. (www.rozhodni.cz)

⁶⁸ O zavedení daňových asignací pro právnické osoby se zatím neuvažuje.

⁶⁹ Fórum dárců (www.donorsforum.cz)

Možnost poukázat 1 % ze svých daní mají občané Slovenské republiky od roku 2001, kdy vstoupila v platnost novela zákona o daních z příjmu. Podle stanovených pravidel lze konkrétní sumu poskytnout pouze jediné organizaci, částka musí být větší než 20 Sk.⁷⁰ Za rok 2002 tak připadlo slovenským neziskovým organizacím 102 milionů Sk. Průměrná suma, kterou organizacím daňoví poplatníci poukázali, činila 26 tisíc Sk. Od roku 2003 mohou poukázat 1 % také právnické osoby, počínaje rokem 2004 došlo dokonce k navýšení částky, která může být věnována neziskovým organizacím, na 2 % ze zaplacené daně z příjmu.

Daňové asignace však kromě výhod skýtají také řadu úskalí. Základním problémem vztahu veřejnosti k neziskovému sektoru je její neznalost této oblasti. Z výsledků reprezentativního výzkumu názorů obyvatelstva, který provedly v roce 2001 organizace NROS a AGNES, vyplývá, že 30 % respondentů nezná, a to ani z doslechu, žádnou neziskovou organizaci. V myslích občanů nejvíce utkvěly zejména organizace pořádající veřejné sbírky. Sbírková činnost je tedy nejvýznamnějším zdrojem informací české veřejnosti o neziskovém sektoru. Nejznámější neziskovou organizací se dle výzkumu v roce 2001 stala Nadace Olgy Havlové – Výbor dobré vůle, následována Českým červeným křížem, SOS vesničkami a Fondem ohrožených dětí. Z výčtu vidíme, že se jedná vesměs o celostátně působící organizace pořádající veřejné sbírky.

Zavedením daňových asignací by tak mohly být některé organizace zvýhodňovány před ostatními. Lidé by spíše podporovali NO, které jsou veřejně známé, ať již z důvodu propagace v masmédiích nebo díky pořádání veřejných sbírek. Je také prokázáno, že lidé nejčastěji přispívají organizacím, jejichž služby využívá člen rodiny či jiná blízká osoba. Osobní znalost dané organizace či oblasti jejího působení vede k větší motivaci jedince darovat jí peníze.

---

⁷⁰ Fórum dárců (www.donorsforum.cz)

Daňové asignace nepředstavují alternativu k odpočtu daru z daňového základu. Jedná se o odlišné principy a jedna druhou nevyklučuje. Daňové asignace nejsou filantropií, ale vlastně daňovou redistribucí. Jedná se tak o určitou formu státní dotace. Darování 1 % však představuje pro občany celkem jednoduchý způsob, jak vlastně bezplatně přispět některé neziskové organizaci. Mohlo by tudíž dojít ke snížení ostatních typů dárcovství. Lidé by si „odbyli svoji morální povinnost“ vůči neziskovým organizacím tím, že by jim věnovali 1 % ze svých daní, a neměli tak motivaci pro jejich případnou další podporu. Zavedením těchto asignací by státu vznikly nové výdaje, které je třeba krýt dodatečnými příjmy. Hrozí zde tedy riziko, že prosazení daňových asignací bude automaticky kompenzováno snížením státních dotací poskytovaných neziskovým organizacím. K podobné situaci došlo na Slovensku, kdy po zavedení možnosti asignovat 2 % z odváděných daní byla zrušena možnost odpisu darů z daňového základu, a tím se snížila motivace k dárcovství.

V odborném tisku se již dlouho vedou debaty o přínosu zavedení daňových asignací v České republice. Jejich výsledný efekt by do značné míry závisel na další státní politice vůči neziskovým organizacím. Jestliže by tento nový zdroj příjmu nebyl kompenzován úbytkem jiných financí, představovaly by daňové asignace významný přísun peněz celému sektoru a zároveň i jeho zviditelnění v očích veřejnosti.

3.4 Sponzorství

Mezi sponzorstvím a dárcovstvím je často těžké určit dělicí hranici. Narozdíl od dárce dává sponzor peníze vždy se zjištěným úmyslem.⁷¹ Dárcovství je postaveno na absenci protislužby, kdežto sponzorování je založeno na poskytnutí propagační, reklamní služby neziskovými organizacemi sponzorovi. Typickým znakem firemních dárců je však jejich paralelní orientace na sponzoring (dvě třetiny z nich se zároveň věnují i sponzorství).⁷²

Tyto dva typy přispívání NO se liší také v daňových zákonech. Na rozdíl od darů (viz kapitola 3.2.2) sponzorský příspěvek snižuje základ daně poskytovatele v plné výši. Pro neziskové organizace jsou příjmy plynoucí ze sponzorského vztahu předmětem daně z příjmů a neplatí pro ně žádné osvobození, jako je to u ostatních příspěvků, a musí být tedy řádně zdaněny.

Sponzorství je nutné pojmově oddělit od reklamy, které se sice nemusí lišit obsahem akce, ale liší se účelem. Sponzorství podporuje konkrétní veřejně prospěšný účel, zatímco cílem reklamy je pouze zvýšit prodejnost výrobku, služby nebo značky.

O sponzorské dary se musí NO dělit i s jinými subjekty. Sponzorský příspěvek může získat např. i sportovní klub, který má právní formu akciové společnosti. Tyto společnosti navíc často nabízejí případnému sponzorovi lepší možnost propagace. Sponzoři spíše vyhledávají mediálně přitažlivé oblasti, přičemž na prvním místě je právě sport.

---

⁷¹ Hlaváček (1999)

⁷² Frič (2001)

3.5 Veřejné rozpočty

Další významný zdroj pro financování neziskového sektoru představují veřejné rozpočty. NO mohou získat prostředky z těchto rozpočtů několika způsoby. Ačkoliv hovoříme o nestátních neziskových organizacích, stát hraje v jejich financování důležitou roli. Vláda rozděluje peníze těmto organizacím jednak na základě státní dotační politiky, která vychází ze zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech⁷³, jednak i mimo státní dotační politiku např. na bázi zadávání veřejných zakázek nebo zákona o podpoře výzkumu a vývoje. V roce 2003 bylo v rámci dotační politiky rozděleno 12 ministerstvy celkem 3 318 mld. Kč⁷⁴, což představuje 15% nárůst oproti loňskému roku, od roku 1999 se celková částka zvýšila dokonce až o 75 %. Největší část směřuje do oblasti sociálních služeb a tělovýchovy, menší podíl také do sféry kultury. Většina dotací je tedy poskytována pouze třemi ministerstvy (Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvem práce a sociálních věcí a Ministerstvem kultury). Každý rok vláda schvaluje hlavní oblasti dotační politiky vůči nestátním neziskovým organizacím. Pro rok 2005 vytyčila 20 základních oblastí, které se zaměřují zejména na podporu sociálních služeb, ochranu zdraví a životního prostředí, podporu kultury nebo na péči o ohrožené a problémové skupiny obyvatel. Oproti roku 2003

---

⁷³ Podle tohoto zákona jsou dotace poskytovány občanským sdružením, obecně prospěšným společnostem, církevním právníckým osobám a dalším právníckým osobám, založeným za účelem poskytování služeb v oblasti zdravotnictví, kultury, vzdělávání, sociální oblasti a za účelem poskytování sociálně právní ochrany dětí, pokud o tom rozhodne ústřední orgán státní správy.

⁷⁴Data související s dotacemi z veřejných rozpočtů jsou čerpána z Rozboru financování nestátních neziskových organizací z vybraných veřejných rozpočtů v roce 2003 (www.proculture.cz).

přibyly dotace na podporu fungující rodiny, resocializační a probační⁷⁵ programy a na rozvoj mezinárodních vztahů a spolupráce⁷⁶.

Dotace neziskovým organizacím poskytují také kraje a obce, které se řídí zákonem č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů. Stejně jako u státních dotací i zde převažuje podpora sportu a tělovýchovy, sociálních služeb a kultury. Z krajských rozpočtů však dostaly NO jen pětinu toho, co z rozpočtů ministerstev, tedy 634 mil. Kč, na obce pak připadá 956 mil. Kč. Podíl dotací z krajských financí se však oproti roku 2002 téměř zdvojnásobil. S pokračující decentralizací veřejných rozpočtů se očekává další navýšení těchto prostředků.

Tabulka č. 8: Dotace z veřejných rozpočtů NO v roce 2003

Hlavní oblasti činnosti	Státní rozpočet	Krajské rozpočty	Rozpočty obcí
Poskytování sociálních služeb	35,7	20	15,1
Rozvoj sportu a tělovýchovy	34,1	31,8	54,3
Rozvoj kultury	11,2	21,5	14,7
Ochrana a podpora zdraví	7,8	3,6	6,1
Péče o ohrožené a problémové skupiny obyvatel	6,4	10,5	6,6
Ochrana životního prostředí	2	5,7	1,7
Podpora národnostních a etnických menšin	1,7	1,8	0,8
Ochrana spotřebitele a nájemních vztahů	0,5	0,1	0
Příprava na vstup do EU	0,4	0,2	0,2
Pomoc při nenadálých událostech	0,2	4,7	0,6

⁷⁵ Sociální programy pro děti mladší 15 let, které spáchaly trestný čin.

⁷⁶ Informace o poskytování dotací nestátním neziskovým organizacím v roce 2005 a 2004 z vybraných veřejných rozpočtů.(www.vlada.cz).

Hlavní oblasti činnosti	Státní rozpočet	Krajské rozpočty	Rozpočty obcí
Rozvoj dobrovolnické služby	0	0,3	0,1
Podpora rovných příležitostí mužů a žen	0	0	0
Celkem	0	0,1	-0,1

Zdroj: Rozbor financování nestátních neziskových organizací z vybraných veřejných rozpočtů v roce 2003 (www.proculture.cz)

3.5 Loterie a spotřebitelské hry

Loterie a spotřebitelské hry jsou ve většině zemí upravovány samostatným zákonem, který určuje, za jakých podmínek mohou být takovéto hry provozovány. Ačkoliv jsou zákony v jednotlivých zemích odlišné, všechny obsahují společnou podmínku pro povolení živnosti. Jejich provozovatelé musí jako kompenzaci jejich malého společenského přínosu převést část zisku na veřejně prospěšné účely. Konkrétní zákonná úprava včetně dané částky se již v každé zemi liší. Hazardní hry však mohou být důležitým, ačkoliv ne nejvýznamnějším, zdrojem financování neziskového sektoru.

V ČR tuto problematiku upravuje zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách, stanovující procento výtěžku z loterie, které musí být použito na veřejně prospěšný účel uvedený v povolení loterie.⁷⁷ Na území České republiky působí několik set provozovatelů loterií a hazardních her (kasina, výherní hrací přístroje, kurzové sázky a další). Většinu peněz však odvádí několik největších sázkových společností.

Rok od roku se částky, které lidé utrací v hazardních hrách zvyšují. Podle údajů Zprávy o neziskovém sektoru v roce 2003 tato suma činila 73 mld. Kč, což představuje asi 35% nárůst oproti roku 1999. Z této sumy pak provozovatelé povinně odvádí část na veřejně prospěšné účely (viz tabulka č. 9). Jelikož však neexistuje centrální databáze příjemců, kontrolovatelnost a transparentnost využití těchto prostředků je často obtížná.

Celkové odvody provozovatelů hazardních her a loterií na veřejně prospěšné účely v roce 2003 představovaly 1,9 mld. Kč⁷⁸. To je

---

⁷⁷ 6 % až 20 % z části výtěžku

⁷⁸ Podíl největší loterijní společnosti v ČR, SAZKA, a.s., na celkových odvodech na veřejně prospěšné účely za rok 2003 představoval 55 %.

v průměru asi 10 % z celkových příjmů provozovatelů⁷⁹. Přehled výsledků sázkových her za rok 2003 uvádí následující tabulka.

Tabulka č. 9: Odvod na veřejně prospěšné účely ze sázkových her

Oblast	Vsazeno	Vyplaceno	Příjmy ze hry	Odvod na VPÚ*
Loterie	6 963,40	3 488,10	3 475,30	1 034,00
Kurzové sázky	11 186,90	10 096,20	1 090,70	111,7
Bingo	202,6	141,8	60,8	3,3
Kasina	10 051,40	7 941,10	2 110,30	164,2
Výherní hrací přístroje	44 160,00	33 120,00	11 040,00	510
Technické hry	5 423,10	4 308,00	1 115,10	94,2
Celkem	77 987,40	59 095,20	18 892,20	1 917,40

*Veřejně prospěšné účely

Zdroj: Ministerstvo financí ČR

Značná část těchto odvodů směřovala podle údajů ministerstva financí do oblasti sportu (61 %). Obcím připadlo cca 30 % odvodů a nadacím 6 %, ale konkrétní účel, na který byly tyto prostředky použity je bohužel obtížně zjistitelný. Do ostatních oblastí, jako je školství, zdravotnictví či kultura, přichází podle dostupných údajů pouze 1 % odvodů nebo méně.

⁷⁹ Konečný výtěžek provozovatelů tvoří vsazené částky bez výher, správních poplatků a odvodů na státní dozor a na veřejně prospěšné účely. Správní poplatky tvořily v roce 2003 - 2009 mil. Kč, což je asi 10 % z celkových příjmů.

3.6 Problémy financování neziskového sektoru

Jak již bylo řečeno v úvodu třetí části této práce, způsoby financování působí neziskovým organizacím řadu problémů (viz tabulka č. 10). Představitelé jednotlivých organizací si nejvíce stěžují na nedostatek prostředků pro provoz vlastní činnosti, který však vyvolává řadu dílčích problémů. Nekvalitní zákony a špatný vztah neziskového sektoru a vlády často komplikuje život mnoha NO. Představitelé těchto organizací také negativně hodnotí postoj veřejnosti k celému sektoru, který se pak projevuje neochotou jednotlivců finančně či jinak přispívat na veřejně prospěšné účely.

Tabulka č. 10: Žebříček 10 nejzávažnějších problémů NO v ČR

Žebříček problémů neziskových organizací v ČR	
1.	Nedostatek příspěvků od soukromých osob
2.	Nedostatečné daňové zvýhodnění přispěvatelů
3.	Nedostatek státní finanční podpory
4.	Nedostatek morální podpory ze strany vlády
5.	Slabé veřejné povědomí o neziskových organizacích
6.	Nekoncepčnost vládní politiky
7.	Nedostatek jasných vládních předpisů
8.	Nedostatek kontaktů na potenciální finanční zdroje
9.	Nedostatek zkušenosti se získáváním finančních prostředků
10.	Potíže se získáváním dobrovolníků

Zdroj: Frič (1998)

Příjmy neziskových organizací by měly pocházet z více zdrojů. Za tři základní oblasti příjmů jsou považovány příspěvky od soukromých či firemních dárců, státní či jiné dotace z veřejných rozpočtů a v neposlední řadě poplatky členů či peníze získané vlastní činností. Všechny tyto zdroje by měly být vyvážené, resp. neziskové organizace by neměly být závislé na jedné ze skupin přispěvatelů.

Přesto se taková situace v České republice objevuje. Přidělování státních dotací naráží hned na dva problémy. Neziskové organizace v oblastech zdravotnictví, sociálních služeb, vzdělání či vědy a výzkumu jsou financovány převážnou většinou ze státního rozpočtu a jsou vlastně na státu existenčně závislé. Některé jiné NO však čelí naprosto odlišné situaci. Nově se objevující problémy spojené s užíváním drog, zneužíváním dětí nebo péčí o bezdomovce zastihly stát nepřipravený. Ten vložil odpovědnost do rukou vznikajících neziskových organizací, které naopak tíží nedostatek finanční podpory ze strany státu.

Systém přidělování státních dotací je v současnosti již dosti zastaralý. Některé praktiky byly převzaty ještě z dob komunistické éry a celý mechanismus je příliš centralizovaný. Sociální systém neodpovídá struktuře společnosti a dochází k situaci, kdy některé neziskové organizace jsou státem preferovány před jinými.

Další problém spojený se státním financováním neziskových organizací je konkrétní způsob alokace prostředků. Zásady pro poskytování dotací neumožňují víceletou podporu. Jelikož Parlament rozhoduje o ročním rozpočtu, nelze přijímat závazky na víceleté období, protože o prostředcích dalších let není rozhodnuto.⁸⁰ Neziskové organizace, které se spoléhají na státní podporu, pak nemají jistotu, že budou moci realizovat některé dlouhodobější projekty, jelikož v dalším roce jim může být poskytnutí dotace zamítnuto.

Přestože mechanismus státní podpory neziskového sektoru vyvolává častou kritiku, 86 %⁸¹ neziskových organizací za hlavní problém považuje nedostatek příspěvků od dárců. Fenomén dárcovství si po 15 letech od pádu komunismu stále ještě hledá místo ve společnosti. Dosud přežívá představa, že stát by měl být schopen řešit všechny sociální problémy svých obyvatel. Řada lidí uvádí jako důvod neochoty

---

⁸⁰ www.mfcr.cz

⁸¹ Frič (2000)

přispívat neziskovým organizacím to, že již platí daně. Základním problémem je tedy postoj veřejnosti k dárcovství samotnému. „Český dárcce má potřebu dávat, jen když se něco děje, a dar považuje za něco výjimečného“ (Frič (2001), str. 100).

Ochota poskytovat dary na dobročinné účely má však v české společnosti daleko širší potenciál. Otázkou zůstává, jak lidi motivovat a přesvědčit k větší míře solidarity a ochotě pomoci. Jedním ze základních faktorů ovlivňujících dárcovství je transparentnost příjemců. Lidé chtějí mít jistotu, že peníze budou použity na správnou věc. Je nutné, aby si NO vybudovaly v očích veřejnosti image důvěryhodných a potřebných organizací. Pro oslovení většího počtu potenciálních dárců je také nutné jakési zviditelnění jednotlivých NO. V současné době se posiluje spoluprací s médii, kde je často poukazováno na konkrétní společenské problémy. Další alternativou je také masivní zasílání dopisů přímo na adresy jednotlivých občanů. Často stačí pouze zajímavý nápad.

K mediální (nebo podobné) propagaci je však třeba přistupovat velice obezřetně. Někdy je lepší upozorňovat společnost na konkrétní problémy, než pořádat masivní mediální show s cílem získat peněžní prostředky. Lidé jsou hákliví na „tahání peněz z jejich peněženek“, ať už jakýmkoliv způsobem. Dobrým příkladem může být například televizní spot upozorňující na násilí páchané na ženách, který poukazuje na konkrétní problém, a tak vyvolává v jednotlivcích určité pocity zodpovědnosti a vstřícnosti.

Co se týče firemní filantropie, platí pro ni stejné závěry jako pro možnost podpory soukromého dárcovství. Ve firemním sektoru však hrají větší roli daňové odpisy poskytnutých darů. Podle výzkumu, který provedlo Fórum dárců⁸², potřebují čeští firemní dárci lepší daňové podmínky a uznání od médií i společnosti. Podle tohoto výzkumu 80 % dotazovaných společností tvrdí, že k tomu, aby se staly firemními dárci (případně zvětšily rozsah svých filantropických

---

⁸² www.donorsforum.cz

aktivit), by je motivovalo zvýšení daňových odpisů pro dary. Více než třetina také požaduje vyšší důvěryhodnost a profesionalitu žadatelů. Aby neziskové organizace mohly pracovat efektivně, musí mít dostatečné legislativní zázemí. V České republice je však řada zákonů týkajících se neziskového sektoru dosti nepřehledná a problematická. V první řadě je potřeba vyjasnit a sjednotit definice a přístupy v současném právním řádu. Další novelizace by byla třeba v daňových zákonech a upravena by měla být státní dotační politika vůči neziskovým organizacím. V současnosti se dokončuje reforma Občanského zákoníku, která by měla dále zpřehlednit situaci v neziskovém sektoru a mnoha organizacím ulehčit provozování jejich činnosti.

Závěr

Cíl, který jsem si vytkla v této práci, byl zmapovat situaci neziskových organizací v České republice a zaměřit se především na problematiku financování neziskového sektoru.

K tomu, abychom mohli detailněji analyzovat tento specifický sektor v českém prostředí, je nutné stanovit základní charakteristiky neziskových organizací a zmapovat jejich vývoj na našem území. Neziskové organizace provozují svoji činnost na bázi odlišných pravidel než je tomu u komerčních subjektů, a proto je jejich postavení v ekonomice dosti specifické.

Jak se ukázalo, získávání potřebných peněžních prostředků je pro neziskové organizace zásadní záležitostí, která pak ovlivňuje jejich fungování. Ačkoliv jsou tyto organizace financovány na základě vícedrožového systému, jsou tyto zdroje stále nedostačující. Řada organizací považuje nedostatek prostředků za největší nedostatek celého neziskového sektoru.

Mezi nejvýznamnější skupiny přispěvatelů NO patří zejména stát a individuální dárci. Jelikož státní pokladna není bezedná, a další zvyšování poskytovaných dotací neziskovým organizacím se neočekává, vidím největší potenciál právě v individuálním dárcovství. Vystává však problém jak přinutit veřejnost, aby zvýšila objem poskytovaných darů.

I po 15 letech od roku 1989 je dárcovství v České republice poznamenáno érou komunismu, a je tedy nutné znovu obnovit v naší společnosti principy filantropie. Tento proces bude trvat ještě řadu let. K jeho zrychlení by měl přispět jak stát zkvalitněním zákonů, tak samy neziskové organizace. Ty by se měly snažit vybudovat si pověst důvěryhodných a transparentních organizací, které jsou schopny efektivně hospodařit.

Tematika neziskových organizací mě zaujala jak z teoretického, tak z praktického hlediska. Dle mého názoru by si tato problematika zasloužila v české společnosti více pozornosti, jelikož tyto organizace

přispívají k rozvoji demokratické společnosti. Ráda bych se jimi proto zabývala i v budoucnu, popřípadě v mé diplomové práci.

Použitá literatura

Duben, Rostislav: *Neziskový sektor v ekonomice a společnosti*. CODEX Bohemia, Praha, 1996.

Frey, Bruno: *Not just for the money: an economic theory of personal motivation*. Edward Elgar, Cheltenham, 1997.

Frič, Pavol: *Aktivita a potřeby neziskových organizací v ČR*. Agnes a ICN, Praha, 1998.

Frič, Pavol: *Strategy for Development of the Non-Profit Sector*. Fórum dárců, Praha, 2000.

Frič, Pavol: *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice*. Agnes a NROS, Praha, 2001.

Frič, Pavol – Goulli, Rochdi: *Neziskový sektor v ČR*. Eurolex Bohemia, Praha, 2001.

Hlaváček, Jiří: *Mikroekonomie sounáležitosti se společenstvím*. Univerzita Karlova v Praze, Praha, 1999.

Honetschläger, Marek: *Kvantifikace dopadu daňových zvýhodnění příspěvků neziskovým organizacím na výnos daní z příjmu v České republice* (diplomová práce). VŠE, Praha, 1999.

Lea, Edward: *Psychologie ekonomického chování*. Grada, 1994.

Müller, Jiří: *Ekonomické prostředí pro občanský neziskový sektor v ČR*. Fórum dárců, Brno, 2000.

Ondruš, Vítězslav: *Neziskový sektor z pohledu národních účtů*. Statistika 10/2001, ČSÚ, Praha, 2001.

Ridley, Matt: *Původ ctnosti*. Portál, Praha, 2000.

Rose-Ackerman, Susan: *Altruism, Nonprofits, and Economic Theory*. Journal of economic literature, June 1996, pp. 701-728.

Rosenmayer, Tomáš: *Ekonomické výsledky nadačních subjektů v roce 2002*. CVNS, Brno, 2004.

Salomon, Lester: *Of Market Failure, Voluntary Failure, and Third-Party Government-Nonprofit Relations in the Modern Welfare State*. Journal of Voluntary Action Research 16/1987, pp. 29-49.

Salamon Lester – Anheir, Helmut: *The emerging sector*. The Johns Hopkins University, Baltimore, 1998.

Salamon, Lester: *The Nonprofit Sector: For What and for Whom?*. The Johns Hopkins University, Baltimore, 2000.

Samuelson, Pau A. – Nordhaus, William D.: *Ekonomie*. Nakladatelství Svoboda, Praha, 1995.

Schaad, Martina: *Neziskové organizace v ekonomické teorii*. Masarykova univerzita, Brno, 1998.

Soukupová, Jana a kol.: *Mikroekonomie*. Management Press, Praha, 2003.

Varian, Hal R.: *Mikroekonomie*. Victoria Publishing, Praha 1995.

Wilson, Edward: *O lidské přirozenosti*, Lidové noviny, Praha, 1993.

Podkladové studie a jejich autoři

Bačuvčík, Radim: *K terminologii neziskového sektoru*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.

Bárta, Jiří: *Zamyšlení se nad neziskovým sektorem*. 2003.
www.neziskovky.cz

Müller, Jiří: *Neziskový sektor sledovaný Radou vlády pro nestátní neziskové organizace*. RNNO, 2003.

Rosenmayer, Tomáš: *Soukromý neziskový sektor*. CVNS.

Škarabelová, Monika: *Vymezení pojmu nestátní nezisková organizace*.
www.neziskovky.cz

Vajdová, Tereza: *Zpráva o neziskovém sektoru v České republice*.
RNNO, 2004.

Vebrová, L.: *Neziskové instituce a institucionální sektor neziskových institucí sloužících domácnostem a „nestátní neziskové organizace“*.
ČSÚ.

Citované zákony v aktuálním znění

Zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech

Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech

Zákon č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů

Zákon č. 117/2001 Sb., o veřejných sbírkách

Internetové odkazy

www.neziskovky.cz

www.donorsforum.cz

www.nros.cz

www.e-cvns.cz

www.proculture.cz

www.rozhodni.cz

www.mvcr.cz

www.mfcr.cz

www.vlada.cz

www.pravniradce.ihned.cz

www.czso.cz

www.jhu.edu

Abstrakt

Tato práce s názvem „Neziskové organizace v České republice a způsoby jejich financování“ popisuje aktuální situaci neziskového sektoru České republiky. První kapitola se zabývá vymezením relevantních pojmů a zkoumá teoretické základy příčin vzniku neziskových organizací. Druhá kapitola nastiňuje situaci těchto organizací v českém prostředí a charakterizuje jednotlivé etapy vývoje neziskového sektoru. Zvláštní důraz je kladen na význam neziskového sektoru pro hospodářství České republiky. Největší část práce je věnována problematice financování neziskových organizací. Podrobně jsou diskutovány jednotlivé zdroje příjmů, zvláště pak individuální dárcovství jakožto významný zdroj příjmů s největším potenciálem pro neziskový sektor. V neposlední řadě je otevřena otázka financování neziskových organizací a možností řešení problémů s tím spojených.

Abstract

This Bachelor's thesis with the title "Nonprofit organizations in the Czech Republic and their way of funding" describes the current situation of the nonprofit sector in the Czech Republic. The first chapter deals with relevant definitions and examines the reasons of creation of the nonprofit organizations. The second chapter outlines the situation of these organizations in the Czech background and characterizes the stages of development of the nonprofit sector. This chapter stresses the importance of the nonprofit sector in the economy of the Czech Republic. The largest part of this thesis is devoted to the issue of funding the nonprofit organizations. The individual financial resources are discussed in detail and individual donations are focused on as the important resource with the highest potential for the nonprofit sector. Last but not least the questions connected with problems of funding the nonprofit organizations are raised and the possibilities of their solution are discussed.